

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE, PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

URČOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ

KAREL KUČERA

Vedoucí práce:

Doc. JUDr. Josef SALAČ, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

Poděkování

Děkuji panu doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D. za ochotu a pomoc při zpracování této diplomové práce.

Obsah:

1. Úvod.....	5
2. Historický vývoj	8
2.1 Římské právo	8
2.2 Právní úprava dle ABGB	9
2.3 Právní úprava mezi lety 1948 až 2014.....	11
2.3.1 Zákon o právu rodinném.....	12
2.3.2 Zákon o rodině	13
2.3.3 Občanský zákoník 2012.....	16
3. Platná právní úprava	17
3.1 Určování mateřství.....	17
3.1.1 Utajený porod	17
3.1.2 Anonymní porod	20
3.1.3 Problematika tzv. babyboxů	20
3.1.4 Náhradní mateřství.....	22
3.1.5 Současná úprava náhradního mateřství v ČR	23
3.1.6 Současná úprava náhradního mateřství ve vybraných státech.....	25
3.1.7 Úprava náhradního mateřství v ČR de lege ferenda	28
3.2 Určení otcovství.....	29
3.2.1 Otcovství svědčí manželů matky (tzv. první domněnka)	29
3.2.2 Domněnka v případě umělého oplodnění neprovdané matky (tzv. první a půltá).....	31
3.2.3 Otcovství určené souhlasným prohlášením (tzv. druhá domněnka)	32
3.2.4 Otcovství určené soudem (tzv. třetí domněnka)	34
3.2.5 Exkurz: Určování otcovství v Irské republice	35
3.3 Popírání otcovství	38
3.3.1 Dokazování v řízení o popření otcovství	39
3.3.2 Popření otcovství manželem matky	40
3.3.3 Výjimky z povinnosti prokazovat skutečnost zpochybňující otcovství.....	41
3.3.4 Prominutí lhůty k podání návrhu na popření otcovství.....	42
3.3.5 Zahájení řízení o popření otcovství z moci úřední	44

4. Určování rodičovství v ČR a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	45
4.1 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva	45
4.1.2 Róžaňski versus Polsko	45
4.1.3 Paulík versus Slovensko	49
4.1.4 Tavli versus Turecko	50
4.1.5 Závěry, které lze vyvodit z judikatury ESLP.....	50
5. Závěr	51
Seznam zkratk	52
Použitá literatura a prameny	52
Knižní publikace	52
Příspěvky ve sbornících	53
Právní předpisy	54
Odborné články.....	54
Judikatura.....	56
Resumé.....	57
Abstract: Determination of Parenthood	58
Klíčová slova	59
Key words	59

1. Úvod

Rozhodování o výběru tématu diplomové práce bylo v mém případě omezeno jednou podmínkou. Tou byla jistá neměnnost oblasti úpravy daného tématu, protože v českém právním prostředí došlo k přijetí nového občanského zákoníku. Podstatnou změnu doznala celé řada oblastí, ale rodinné právo se lišilo oproti předešlé úpravě jen málo.

Proč jsem si ale vybral konkrétně téma určování rodičovství? Již od dob římského práva platila zásada *mater semper certa est* a tato je jednou z posledních jistot, kterou v českém právním řádu máme. Takže mou podmínku toto téma splňuje asi nejlépe.

Rodičovství je právní vztah mezi rodiči a jejich dítětem. Jednou z definic rodiny je ta, která je vymezuje jako společenství osob, vzniklé zplozením, manželstvím nebo osvojením. To jaké rodiny je člověk členem má dalekosáhlý význam nejen pro něj, ale i pro ostatní. Určení rodičovství je klíčovou otázkou a právo se ji snaží řešit co nejjednodušeji a nestavět se do cesty přirozenému řádu věcí. S rozvojem lékařské vědy vyvstávají nové možnosti a zároveň nové problémy. Právo by se jim mělo pokusit předejít, ale v případě občanského zákoníku tomu tak vždy není, viz problematika náhradního mateřství.

Dalším důvodem, který mě přiměl k volbě tohoto tématu, je skutečnost, že rodičovství se týká každého člověka, protože všichni jsme něčí děti. Rodičovství má význam pro celý právní řád od dědického práva přes trestní až k právu ústavnímu.

Diplomová práce je zaměřena na účinnou českou právní úpravu. V některých kapitolách budu srovnávat novou a starou úpravu, nebude to však pravidlem. Dále se v jedné kapitole budu věnovat problematice určování rodičovství v Irsku, kde jsem byl na studijním pobytu Erasmus. Nevyhnul jsem se ani bližšímu zkoumání judikatury Evropského soudu pro lidská práva, který sice ponechává prostor národním úpravám, ale současně vymezuje určité mantinely v otázce lidských práv.

Protože je téma určování rodičovství poměrně široké, snažil jsem se popsat v každé kapitole danou oblast ve stejném rozsahu jako v ostatních kapitolách. Některé oblasti by vydaly i na samostatnou práci, např. náhradní mateřství, popírání otcovství, judikatura Evropského soudu pro lidská práva, ale mým záměrem bylo poskytnout

celistvý obraz problematiky, v případě hlubšího zájmu odkazují na mnou použité prameny.

Práce je rozdělena do tří částí. První je historie problematiky určování rodičovství, následuje rozbor platné právní úpravy určování mateřství a otcovství a nakonec určování rodičovství v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.

Pro plné pochopení zákonitostí, které ovládají určování rodičovství je důležité, připomenout i historický vývoj tohoto institutu. V této kapitole jsem se zaměřil na právo římské a na něj navazující úpravu v naší geografické oblasti.

Další kapitola se zaměřuje na českou úpravu v občanském zákoníku. Tato kapitola je členěna do celků podle tradiční nomenklatury domněnek, jak jsou v našem právním řádu pevně zakotveny. Zde jsem zařadil již výše uvedený irský exkurs i pohled na stinnou stránku fungování tzv. Babyboxů.

Poslední kapitola si klade za cíl přiblížit judikaturu Evropského soudního dvora v otázce určování rodičovství, pomocí analýzy jednotlivých rozhodnutí. Na závěr této kapitoly jsem napsal krátké shrnutí.

Než se začnu zabývat samotnou problematikou určování rodičovství, je důležité se zastavit u základů, na kterých spočívá. Nově je v českém právním řádu definice příbuzenství, jehož je rodičovství podmnožinou. Definici nalezneme v § 771 OZ: „Příbuzenství je vztah dvou osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.“ Uvedenou definici je zapotřebí chápat širěji, protože v případě umělého oplodnění, kdy dárce poskytne zárodečné buňky, *stricto sensu* pokrevní pouto nevzniká, tudíž ani příbuzenství. To by bylo v přímém rozporu s úmysly rodičů, kteří se pro tuto cestu početí rozhodnou. Můžeme proto vyvodit, že příbuzenství lze založit dvěma typy právních skutečností. Tyto skutečnosti můžeme dělit dvojím způsobem: biologické a juristické. Mezi juristické patří zejména osvojení, které je umělým (právním) konstruktem.

Rodičovství je vztah mezi dítětem a jeho rodiči. Vztah dítěte a matky nazýváme mateřství, vztah dítěte a otce jako otcovství. Existují tři roviny rodičovství: biologická, sociální a právní. V anglo-americké právní kultuře hovoříme ještě o rovině psychologické, ta je v kontinentálním právu obsažena v rovině sociální, jelikož její definice je chápána poměrně široce. Dle výše uvedeného dělení se mění osoby, jež označujeme za rodiče. Hovoříme-li o biologickém otci a matce, rodiče určíme na

základě biologických zákonitostí rodu. Dle sociálního pojetí rodičovství je rodičem ten, kdo plní sociální roli rodičů, pečuje, vychovává atd. Právní pojetí, kterému je věnována tato práce, určuje, kdo je otcem a matkou dle právní normy. Pouze tito jsou nositeli rodičovské odpovědnosti vůči dítěti v právním smyslu. Z výše uvedeného je jasné, že rodiče v právním smyslu nemusí spadat v jedno s ostatními kategoriemi. Právo se snaží respektovat biologickou rovinu. Výjimečně ji přehlíží a, jak lze vidět v případě osvojení, konstruuje vlastní.

S určováním rodičovství jsou spojeny dva problémy. Prvním je fakt, že otcovství se určuje pouze na základě zprostředkovaných důkazů. Druhým je fakt, že někdy se rodiče chovají k dítěti jako by bylo jejich vlastní, ačkoliv k němu geneticky žádnou příbuznost nemají. Jakým způsobem náš právní řád tyto problémy řeší, rozebírám již v příslušné kapitole o současné právní úpravě.

2. Historický vývoj

2.1 Římské právo

Římské právo upravovalo dva typy příbuzenství, bylo tedy možné, aby dítě mělo podle práva, v jednu dobu dva různé otce, ale nikoliv dvě různé matky. Prvním typem bylo příbuzenství kognátské (tzv. pokrevní) a druhým typem bylo příbuzenství agnátské (tzv. umělé, či právní). První jmenované nebylo možno zrušit a zůstávalo po celý život neměnné, agnátské, které bylo pro římské právo stěžejní, se mohlo za dobu trvání měnit, ba dokonce i zaniknout.

Kognátské příbuzenství, je založeno na společenství krve, kdy jedna osoba pochází bezprostředně od druhé nebo mají-li obě společného předka. Pro rozlišování obou kategorií, vzniklo dělení na linii přímou a pobočnou. Dělení mělo velký význam, pro právo dědické. Pro případy, kdy bylo sporné, kdo jsou rodiči dítěte, zde existoval systém domněnek, který známe až do dnešních dob. Pro určení matky se vycházelo ze zásady, že matka je vždy jistá, tedy „mater semper certa est“. Určení otce, bylo složitější, proto zde byla vytvořena pomůcka a to domněnka toho, že otcem dítěte byl manžel matky. Tato domněnka, byla konkretizována tak, že otcem dítěte je manžel, pokud se dítě narodilo po 181. dnu od uzavření sňatku a do 10 měsíců poté, co manželství skončilo, ať smrtí manžela či rozvodem. Jednalo se o domněnku vyvratitelnou, čili prokázal-li manžel, že otcem dítěte být nemůže (např. pro impotenci nebo nepřítomnost), neměl vůči dítěti rodičovskou odpovědnost. Právo popřít otcovství vůči dítěti měl pouze manžel (*actio de paternitate*). Zvláštní postavení měly děti nemanželské, mělo se za to, že nemají otce a tudíž ani žádné příbuzné z otcovy strany.

Agnátské příbuzenství bylo určeno tím, komu byl daný jedinec podřízen v moci otcovské či manželské (*patria potestas*). Na rozdíl od předchozího typu příbuzenství se měnilo celkem běžně. Tento druh byl právním východiskem konstrukce římské patriarchální rodiny, kde v čele stál *pater familias*, jemuž byli podřízeni všichni ostatní členové rodiny. Určení této příbuznosti bylo z právního hlediska významnější než určení kognátské, ale postupem času jeho význam oslábl. Děti manželské byly podřízeny stejné moci jako jejich otec (nebo přímo jemu, byl-li *pater familias*), matka

mohla být podřízena buď moci manželské (jednalo-li se o manželství *in manum conventione*) nebo moci svého otce (jednalo-li se o manželství *sine manum conventione*). Děti nemanželské neměly vůči otci žádný příbuzenský vztah, děti zrozené v konkubinátě¹ mohly být otcem legitimovány.

Na okraj je možno podotknout, že otcovství mohlo zaniknout z vůle otce tzv. *ius exponendi*, kdy měl otec právo děti odložit a nepřijmout tak do rodiny. Bez omezení, tak mohl učinit pouze v případě dcer, dcera prvorozená mohla být odložena pouze pro tělesnou vadu, stejně jako prvorozený syn. Dále otec mohl děti prodat (*ius vendendi*), to bylo postupem času omezeno jen na děti novorozené.

2.2 Právní úprava dle ABGB

Všeobecný zákoník občanský upravoval vztahy rodičů a dětí ve třetí hlavě konkrétně § 137 až 186 ABGB. Při určování rodičovství se vycházelo ze starořímské zásady, že matka je vždy jistá a zároveň zde bylo zakotveno právo dítěte, aby mu byl určen jeho otec. V § 155 ABGB byla jasně vyslovena nerovnoprávnost nemanželských dětí s manželskými. Jejich rozdělení záviselo na jedné právní skutečnosti a to zrození z manželství. Domněnka tzv. manželského zrození byla upravena v § 138 ABGB. Podle této domněnky se za otce dítěte považoval manžel matky, pokud se narodilo 180 dní po uzavření manželství a před uplynutím třístého dne po zániku manželství nebo manželově smrti. Nemanželské děti podléhaly právní fikci, že rodiče vůbec nemají. Toto ovšem nebylo dovedeno do všech důsledků, a tak se v ABGB objevují i ustanovení, které vztahy mezi rodiči a dětmi předpokládají. Například povinnost nemanželské děti vyživovat, vychovávat a zaopatřit obsažená v § 166 ABGB. Nemanželské děti dostaly jméno podle rodného příjmení své matky, a to i v případě, že již byla provdána.

Výslovné určení mateřství nebylo obsaženo v žádném ustanovení ABGB. V té době nebylo nutné, jelikož platil princip „matka je vždy jistá“, které bylo potvrzeno v ustanovení § 137 ABGB, které jako právní důvod zakládající rodičovství k manželskému dítěti zakládalo porod.

Naproti tomu určení otcovství se rozpadalo do dvou kategorií a to nepřímo v paragrafech definujících děti manželské a nemanželské. Jak bylo uvedeno výše, § 138

---

¹ Trvalé pohlavní soužití osob svobodných, kdy úmyslem muže není mít manželku, ale jen souložnici.

ABGB představoval domněnku manželského zrození. Za povšimnutí stojí, že tento nepředpokládal pohlavní styk manželů ještě před svatební nocí, což plně odpovídá realitě tehdejší doby. V zásadě stejná domněnka platí dodnes, bez rozdílu obsaženého v předchozí větě. S ustanovením o domněnce manželského zrození přímo koresponduje domněnka zrození nemanželského v § 155 ABGB. Ten uvádí, že domněnka nemanželského zrození platí o dětech, které porodila sice manželka, ale před lhůtou anebo po lhůtě, která byla určena na uzavření nebo rozloučení manželství. Čili má za následek vyloučit jako otce manžela matky. To platilo ovšem v případě, že manžel, který o těhotenství před sňatkem nevěděl, popíral otcovství k dítěti před soudem, nejdéle však do tří měsíců po obdržené zprávě o narození dítěte. ABGB pamatoval i na situaci těhotenství mimořádně krátkého či dlouhého. V těchto případech (dle § 157 ABGB) byli povoláni znalci, kteří měli určit příčinu takového jevu. Otec dítěte nemanželského byl podle § 163 ABGB ten, kdo s matkou dítěte obcoval v době, kdy „neprošlo až do jejího slehnutí méně než 180 dní a více než 300 dní“. Tato domněnka obsahovala dvě různé skutkové podstaty. První bylo usvědčení ze soulože důkazem dle soudního řádu. Druhou bylo pouhé doznání soulože, které mohlo být učiněno před soudem, ale podmínkou to nebylo. Doznání otce mimo soud muselo ovšem splňovat jisté předpoklady. Podle § 164 ABGB muselo být dotvrzeno svědectvím „duchovního správce a kmotra s dodatkem, že je jim osobně znám“. Svědectví dalších dvou osob je poměrně přísný požadavek, který naše současná úprava nezná. Tento požadavek měl za následek skutečně zajistit, aby se otcem nestal muž, který jím ve skutečnosti není.

Na popření otcovství měl muž 3 měsíce po obdržení zprávy o narození dítěte. Na popření nestačil důkaz matčina cizoložství, ani její tvrzení, že dítě je nemanželské (jak je uvedeno v § 158 ABGB). Důvodem, proč zákonodárce vybral tyto dva případy, může být fakt, že z dobové judikatury lze vyzorovat velké množství mnohdy velice kreativních důkazů popření otcovství. Je možné, že se tak zákonodárce pokoušel výchovně působit na adresáty normy.² Využití medicínských důkazů bylo v té době omezené, ale nikoliv neexistující. První metoda určování biologického rodičovství se nazývala zkouška krve. Ta sloužila jako negativní důkaz, který mohl vyloučit

---

² FRINTOVÁ, D.; FRINTA O. Určování a popírání rodičovství – vývoj právní úpravy a judikatury v 19. a 20. století In DVOŘÁK, J.; MALÝ, K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 454.

genetickou příbuznost mezi otcem a dítětem a vyloučit tak neprávem nařčeného muže. Krevní zkouška původně nebyla uznávána jako důkaz, pozdější judikatura jeho použití připouštěla.³ Pokud muž zemřel ještě před uplynutím lhůty, přešlo právo na jeho dědice, kterému běžela lhůta do 3 měsíců po jeho smrti. Samo dítě mělo právo na popření otcovství jen se souhlasem matky a ve lhůtě jednoho roku po dovršení zletilosti. Legitimace nemanželských dětí byla možná: zánikem překážky manželství, nezaviněnou nevědomostí manželů, dodatečným sňatkem či milostí zeměpánovou.

Lze tedy učinit závěr, že řešení otázek určení rodičovství pojalo ABGB v ryze tradičním duchu, který přímo navazuje na obecné právo soukromé. Změny a nové důkazní metody příliš nadšeně přijímány nebyly, lze ovšem zaznamenat i postupné opouštění od tohoto konzervativního postoje.

2.3 Právní úprava mezi lety 1948 až 2014

Po roce 1948 doznala oblast rodinného práva podstatných změn. Vývoj reflektoval především tehdejší ideologii a nutnost podřídit se hodnotám nadiktovaným komunistickou doktrínou, ale v mnohém se jednalo i o změny, které lze hodnotit kladně i po pádu režimu. Změny představovaly zásadní přelom v pojetí rodiny, bylo upuštěno od tradičního pojetí, které nahradilo pojetí moderní. Byla zrušena otcovská moc nad dětmi, byly zrovnoprávněny nemanželské děti s manželskými a byl vytvořen institut majetkového společenství manželů.

Zrovnoprávnění nemanželských dětí s legitimními bylo provedeno ústavním zákonem č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (tzv. Ústava 9. května). Ve čl. 11 odst. 2 se výslovně proklamovalo, že „původ dítěte nesmí být jeho právům na újmu“.

Vývoj rodinného práva se programově odštěpil od občanského zákoníku a v tomto období vznikly dva samostatné kodexy. Prvním byl zákon o právu rodinném (z. č. 265/1949 Sb.), který vznikl v období tzv. právníké dvouletky a druhý kodex rodinného práva, zákon o rodině (z. č. 63/1963 Sb.) přijatý v další vlně reformem v šedesátých letech.

---

³ Tamtéž, s. 455.

2.3.1 Zákon o právu rodinném

Zákon o právu rodinném (ZPR) vznikl jako výsledek česko-polské spolupráce, takže bylo jeho znění téměř identické s polským zákoníkem rodinného práva. Cílem bylo se vymanit z koncepce Všeobecného občanského zákoníku, byly tudíž zavedeny přelomové změny. Jediný, státem umožněný, způsob uzavření sňatku byl občanský, což byl další útok nového režimu na církve, zejména církev katolickou. Nově byla oběma rodičům přiznána stejná moc nad dětmi, kodex tím upozadil tradiční patriarchální moc patřící pouze otci. Zákaz právního rozlišování mezi dětmi manželskými a nemanželskými znamenal odklon od hledání jejich legitimního původu a nahradil ho zájmem o zjištění biologického otce dítěte.

O určování rodičovství se hovořilo v části druhé zákona, určení otcovství rozebíraly § 42 až 48 ZPR. Zákon o právu rodinném neměl přímé ustanovení o určování mateřství. Pro určení otcovství měl zákon systém domněnek, který byl až na malé rozdíly totožný se systémem zákona o rodině. Byla zde zakotvena domněnka otcovství manžela matky (§ 42 odst. 1 ZPR). Na případy, kdy otcovství nebylo možné určit na základě domněnky manželství, pamatoval § 43 ZPR. Ten stanovil obecný rámec pro určení otcovství dle druhé a třetí domněnky.

Druhá domněnka zakládala otcovství uznáním ze strany otce a matky, ale existovaly výjimky, kdy uznání matky nebylo potřeba. Prohlášení bylo možná učinit u soudu nebo u matričního úřadu. Jedna významná odlišnost od úpravy obsažené v zákoně o rodině přeci jen existovala. Prohlášení muže, že je otcem dítěte nešlo učinit proti vůli matky, ale ZPR se vyhnul použití obratu „suhlasné prohlášení“. V tomto lze spatřovat jistý relikt moci otcovské, od níž se ale ZPR odchýlil.

Třetí domněnka byla vyslovena v § 47 ZPR. Její znění bylo obdobné jako v zákoně o rodině. Drobný rozdíl spočíval v tom, že v zákoně o rodině zákonodárce použil sloveso „souložit“, zatímco v ZPR „obcovat“. Zachoval tedy stejnou dikci jako ABGB.

Popírání otcovství dle ZPR obsahovalo ideovou předlohu úpravy obsažené v zákoně o rodině. Aktivně legitimováni byli jak otec, tak matka, ta ovšem mohla popírat otcovství založené pouze první domněnkou. Lhůta pro popření otcovství byla prodloužena na šest měsíců od doby, kdy se manžel matky dozvěděl o narození dítěte (§ 48 odst. 1 ZPR). Poněvadž se ale začaly množit případy zmeškání této lhůty, došlo

v roce 1952 k novelizaci opravňující generálního prokurátora podat bez časového omezení žalobu proti všem třem účastníkům (dítěti, matce, manželovi), pokud je takové řízení ve veřejném zájmu.

Procesní otázky upravoval zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých věcech právních. Za zmínku stojí fakt, že tento zákon výslovně stanovil povinnost podrobit se krevní či dědičně biologické zkoušce dítěti, matce a muži, jehož otcovství se zjišťovalo nebo jež otcovství popíral.

Přijetí ZPR znamenalo přerušování tradičního pojetí ABGB a to přineslo změny v oblasti určování rodičovství a popírání rodičovství. Hlavní změnou bylo odstranění rozlišování mezi manželskými a nemanželskými dětmi, zrušení moci otcovské na celou rodinu a zrovnoprávnění postavení muže a ženy v manželství. Na rozdíl od ABGB řešil otázky statusu liberálněji, což lze spatřovat v prodloužení doby pro popření otcovství na dvojnásobek.

2.3.2 Zákon o rodině

Zákon o rodině (ZOR), vydaný pod číslem 94/1963 Sb. nabyt účinnosti od 1. dubna 1964, tedy stejně jako občanský zákoník č. 40/1964 Sb. Byl výsledkem druhé vlny doktrinní reformy československého právního řádu v první půli 60. let minulého století po přijetí nové ústavy v roce 1960 (zákon č. 100/1960 Sb.). Nejdříve byl zamýšlen jen jako novela stávajícího zákoníku, ale roztržitost úpravy rodinně-právních předpisů si zasluhovala větší pozornost. Zákoník jako takový pokračoval v koncepci předeslané zákonem o právu rodinném, nevyhnul se však změnám dosavadní úpravy. Zásadní změnou oproti dřívějšímu stavu bylo začlenění právní úpravy majetkových vztahů mezi manželi do občanského zákoníku. Pojem rodičovská moc byl nahrazen pojmem „práva a povinnosti rodičů“, který měl lépe vystihnout postavení vztahu rodičů a dětí v socialistické společnosti.

Pokud jde o určování mateřství, tak v původním znění zákona žádné ustanovení nebylo, stejně jako v předchozím ZPR. To se změnilo novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů tzv. „Velká novela ZOR“. Ta zakotvila starořímskou zásadu, že matka dítěte je vždy jistá, do § 50a⁴, ve kterém je za

---

⁴ § 50a ZOK uvádí: „Matkou dítěte je žena, která dítě porodila.“

matku dítěte označena žena, která jej porodila. To mělo za následek i přejmenování hlavy třetí zákona a to na „určení rodičovství“. Účelem bylo vyjádřit v textu zákona stanovisko právní doktríny k otázce umělého oplodnění, kdy je použito vajíčko dárkyně.

Otcovství bylo v ZOR upraveno v podstatě stejně jako v ZPR. Drobné změny měly za cíl skutečně zrovnoprávnit otce i matku dítěte. V ustanovení § 52 ZOR tzv. druhé domněnce, se nyní již hovoří o „souhlasném prohlášení rodičů“. Dále je matce přiznáno právo navrhnout zahájení řízení o popření otcovství založeném i druhou domněnkou. Důvodem pro tuto změnu nebyla pouze snaha o zrovnoprávnění, ale i reakce na tehdejší případy, kdy matka pod tlakem z různých pohnutek označila za otce muže, který jím ve skutečnosti nebyl.

Další změnou bylo oprávnění generálního prokurátora popírat otcovství, jestliže lhůta pro popření jedním z rodičů již uplynula. Důvodem bylo odstranění přílišné tvrdosti zákona, které by vzniklo za situace, kdy by se zmeškáním této lhůty stal otcem muž, který k dítěti nemá žádný biologický ani citový poměr.

V souvislosti s problematikou umělého oplodnění byla přijata novela zákonem, č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině. Ten přidal odstavec 2 do § 58 ZOR, který upravoval popírání otcovství a to ve znění: „Otcovství k dítěti narozenému v době mezi stoosmdesátým a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem manžela matky nelze popřít. Otcovství však lze popřít, jestliže by se ukázalo, že matka dítěte otěhotněla jinak.“ Reálná situace, kterou tímto ustanovením zákonodárce chtěl ošetřit, by nastala v případě, pokud by byla užitá spermie dárce místo spermie manžela matky a ten by popíral otcovství k dítěti. Soud by mu ovšem nedal za pravdu, jelikož s tímto postupem musel dát souhlas. Na druhou stranu situace, při popírání otcovství určeného dle druhé domněnky takto řešena nebyla. Z toho lze dovozovat záměr zákonodárce umožnit metodu umělého oplodňování pouze manželům.

Zákon o rodině byl převzat do právního řádu České republiky a doznal řadu novelizací. Jak bylo uvedeno výše, „Velká novela ZOR“ zasáhla i do pravidel určování rodičovství. Došlo na rozšíření práv muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, ten mohl nově požádat soud o určení otcovství (§ 54 odst. 1 ZOR). Dále bylo vloženo § 62a do ZOR rozšířeno oprávnění popírat otcovství nejvyšším státním zástupcem a to v situaci, kdy by hrozilo nebezpečí neoprávněného nakládání s dětmi. Jednalo by se o

případ, kdy by otcovství bylo založeno na základě druhé domněnky, ale pravým záměrem by bylo vyvézt dítě do zahraničí a obejít tak proces mezinárodní adopce dětí. Je ovšem jasné, že takovéto oprávnění není příliš flexibilní a pokud by daná situace nastala, práva „otce“ by nebyla omezena tak rychle, aby dokázala takovémuto zavlčení zabránit.

Další změny v oblasti určování rodičovství přinesla novela zákonem č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů (ZVKB). Tento zákon nově umožňoval použití asistované reprodukce i u párů nesezdaných. To se promítlo i do ZOR a to konkrétně změnou § 61 odst. 3 ZOR. Tak byl stanoven zákaz popřít otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění se souhlasem otce také v tom případě, že pár nebyl sezdán a otcovství tak nastoupilo dle druhé domněnky. Dalším ustanovením novelizovaným tímto zákonem byl § 54 ZOR, kde byl přidán třetí odstavec, který zní: „Je-li dítě počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce podle zvláštního právního předpisu, považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění ženy podle tohoto zvláštního právního předpisu souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak.“ Tato změna modifikuje třetí domněnku určování otcovství, ta je založena na prokázání soulože mezi matkou a dotčeným mužem. V případě použití metod asistované reprodukce ovšem k souloži dojít nemusí.

Za zmínku stojí nástup používání analýzy DNA, jako důkazu, který je schopen přímo vyloučit dotyčného muže jako otce dítěte, ale také s velmi vysokou mírou pravděpodobnosti ho jako otce určit. Používat se u nás začal v 90. letech minulého století a nyní je zcela běžný a hojně užívaný. Tato metoda, tak v podstatě učinila § 54 odst. 2 ZOR obsoletním. Ve stejném duchu se vyslovil i Ústavní soud ve svém nálezu pod sp. zn. I ÚS 987/07.⁵

Dalším důležitým nálezem Ústavního soudu, který měl vliv na otázku určování rodičovství je sp. zn. Pl ÚS 15/09 (ve Sbírce zákonů pod č. 244/2010 Sb.). Ten zrušil ustanovení § 57 odst. 1 ZOR. Ten stanovil, že: „Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se to dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem.“ Ústavní soud spatřoval neústavnost v krátkosti délky lhůty pro podání žaloby, v počátku

---

⁵ Dostupné ze stránek databáze nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR: nalus.usoud.cz

jejího běhu v souvislosti s narozením dítěte a nikoliv, kdy se dověděl o skutečnostech jeho otcovství zpochybňující a v absenci možnosti dosáhnout popření i po uplynutí lhůty ve výjimečných případech.

2.3.3 Občanský zákoník 2012

Kodexy věnované výlučně rodinnému právu se v našem právním prostředí nedočkaly dlouhého trvání. Oblast rodinného práva byla začleněna do tzv. nového občanského zákoníku, přijatého pod číslem 89/2012 Sb., jež nabyl účinnost 1. 1. 2014. Na občanském zákoníku se pracovalo již od roku 2000 a od počátku mu byla vyčítána někdy až zbytečná diskontinuita s předchozí úpravou. Taková tvrzení ovšem byla zjednodušující a paušalizující, protože například v oblasti rodinného práva je budována na myšlence kontinuity, samozřejmě nechápané dogmaticky. Stěžejní myšlenkou bylo logické znovusjednocení materiální části civilního práva, kam právo rodinné bezesporu patří. V některých otázkách byla úprava zachována shodně se zákonem o rodině, některé oblasti zaznamenaly změny podstatnější, zejména paternitní spory.

3. Platná právní úprava

Otázka určování rodičovství je obsažena v občanském zákoníku v části druhé věnované rodinnému právu, konkrétně v ustanovení § 775 až 793 OZ. Koncepčně zůstává kontinuita se zákonem o rodině zachována, ale je nutno zdůraznit určité odchylky, které se dotkly zejména určování otčovství a paternitních sporů.

3.1 Určování mateřství

Občanský zákoník upravuje otázku určování mateřství shodně jako jeho předchůdce tj. zákon o rodině. V § 775 OZ určuje matkou dítěte tu ženu, která je porodila. Má tudíž stejné pojetí a stejné důsledky jako ZOR. Občanský zákoník tak zůstal u základního východiska určení mateřství, jinou skutečnost pro jeho vznik nezná (např. rozhodnutí soudu, nebo na základě smlouvy o náhradním mateřství). Jedná se o kogentní ustanovení, nelze se od něj odchýlit, a to i v případě utajeného porodu, o němž se zmíním později. Znamená to také, že mateřství nelze smluvně převádět, nelze se ho zřítci ani s ním disponovat jiným způsobem. Dotčené ustanovení, tak v podstatě vylučuje, aby v případě náhradního mateřství vznikly pochybnosti, kdo je matkou dítěte a jak uvádí důvodová zpráva, genetické matce dítěte, která by se obrátila na soud o určení rodičovství k dítěti, jež porodila jiná žena, by rodičovství přiznáno nebylo.

3.1.1 Utajený porod

Utajený porod je takový porod, u něž je totožnost matky známa, ale neuvádí se do zdravotních dokumentů. Zákonem č. 422/2004 Sb.⁶, byla do právního řádu ČR zavedena možnost, aby při porodu byla totožnost matky dítěte utajena. Ve své podstatě uvaluje zvláštní režim na zdravotní dokumentaci matky dítěte. Ačkoliv tato dokumentace zcela běžně podléhá ochraně jak lékařskou mlčenlivostí, tak dle zákona o ochraně osobních údajů, v případě utajeného porodu se navíc zavádí zákaz nahlížení do dokumentace dalším zdravotnímu personálu. Důvodová zpráva uvádí, že hlavním

---

⁶ Zákon, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

cílem bylo snížit počet vražd novorozeněte matkou a opuštění dítěte. Postupem času se ovšem ukázalo, že tato možnost je matkami nevyužívána. Dále zde dochází k porušení čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož má každé dítě právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Existují zde pochybnosti, není-li tento zákon v rozporu s ústavním pořádkem a čl. 32 odst. 3 LZPS, který přiznává stejná práva dětem narozeným v manželství a mimo něj.

Institut utajeného porodu se dostal do povědomí české veřejnosti již v roce 1996, kdy pracovníci Fondu ohrožených dětí prosazovali, aby ženy mohly porodit dítě zcela anonymně a ihned umožnit jejich osvojení. Fond ohrožených dětí financoval program těchto utajených porodů v ašském kojeneckém ústavu od ledna 1997. Posléze i plzeňské pracoviště Fondu nabízelo tuto možnost těhotným ženám, které chtěly dítě po porodu odložit. Dítě narozené v tomto programu, tak mělo statut nalezence, v jeho rodném listě nebyl zapsán ani jeden rodič a mohlo být okamžitě osvojeno.

Z pohledu práva se v otázce utajených porodů střetává zájem matky na utajení své totožnosti, porodu a dítěte před veřejností a zájem dítěte znát své biologické rodiče. Tento institut, ale není v evropských zemích příliš rozšířen. Historicky notorickou zemí, která utajený porod umožňuje je Francie. Tam existuje dobře zmapovaná procedura opuštění novorozenců, kdy v roce 1638 sv. Vincent de Paul založil zařízení Nalezené děti („Enfants trouvés“), které mělo bojovat proti vraždám novorozenců jejich matkami. Celá praxe byla právem uznána v roce 1793, kdy revoluční Konvent odhlasoval následující prohlášení: „Národ se postará o veškeré potřeby rodící matky po dobu jejího pobytu v zařízení k tomu určeném až do okamžiku, kdy bude zcela zotavena z porodu. Co se jí samotné týče, vše bude uchováno v neporušitelném tajemství.“⁷ Tato praxe byla později nahrazena systémem „otevřené kanceláře“, která byla otevřená celý den a noc, a matka, která dítě odkládala, byla personálem poučena o právních následcích svého chování a byla jí nabídnuta materiální pomoc.

Dalším vývojem institut prošel v období Vichistické republiky. V září 1941 přijala vláda nařízení o „ochraně narození“. Tímto nařízením byla celá právní úprava shrnuta do jednoho celku, který byl účinný následujících 40 let. Na tom, že se úprava

---

⁷ ELISCHER, D. Porod na zapřenou ve Francii; oblíbený přestože kontroverzní – několik poznámek k anonymním porodům a právu znát svůj původ. In RADVANOVÁ, S. Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost (realita a východiska v ČR): kolokvium II. Beroun: Eva Rozkotová-IFEC, 2009, str 13.

používala i v praxi mělo vliv i feministické hnutí, které hlásalo názor, že žena nemá povinnost obětovat celou svou osobnost na oltář mateřství.⁸

Konečně se dočkal utajený porod zakotvení do Code Civil v roce 1993. Současně byla plně garantována ochrana totožnosti matky. Po protestech sdružení hájících právo dítěte znát svůj biologický původ byla přijata změna v podobě umožnění odtajnění určitých informací o matce odloženého dítěte. Nejednalo se ale o informace, které by mohly vést k plnému zjištění identity této ženy.

Dalšími zeměmi, které nemají povinnost se matričně přiznat k rodičovství dítěte je Lucembursko a Itálie. V Německu byl problém s rostoucím počtem odložených dětí vyřešen zavedením tzv. „Babyklappe“, která je vlastně německou variantou tzv. Babyboxu (o něm blíže v kapitole 3.1.3).

Problematické jsou utajené porody i z hlediska Evropské úmluvy o lidských právech. V rozsudku Odièvre versus Francie Evropský soud pro lidská práva shledal porušení článku 8 Úmluvy. Stěžovatelka uvedla, že ji poškodil stát, když ji neumožnil zjistit totožnost její matky, která ji odložila, bez jejího souhlasu. Tento problém byl odstraněn novelou z roku 2002, kterým vznikla národní rada pro přístup k osobnímu původu. V její pravomoci je možno podat žádost o kontakt matky, která může svou totožnost k dítěti odtajnit. Je ale potřeba výslovný souhlas matky, který tento orgán nahradit nemůže a nesmí.

Jak bylo uvedeno v prvním odstavci, český právní řád utajený porod umožňuje. Zákonodárce byl veden hlavně zájmem na snížení počtu interrupcí a novorozenců, kteří zemřou rukou matky nebo nepřímo v důsledku odložení na neznámém místě. Současná úprava, která se inspirovala francouzskou úpravou, má několik nedostatků.

Jedním z problémů, který zákonodárce nedořešil, je případ, kdy matka, která nemá možnost ze zákona požádat o utajený porod, tj. vůči jejímuž manželu by se uplatnila domněnka otcovství, uvedla falešné údaje totožnosti. Lze tedy matku za toto chování *in fraudem legis* nějak perzekvovat? Spíše nikoliv, v tomto případě by se nejspíše dovozovala právní odpovědnost zdravotnického zařízení, které tento porod umožnilo.

---

⁸ ibid str. 14

V neposlední řadě je, podle mého názoru, nepříliš šťastně vyřešena změna zákona o matrikách. Do knihy narozených se zapisuje jméno a příjmení dítěte a to i v případě utajeného porodu. Příjmení matky, které bude totožné s příjmením dítěte, tedy utajeno nebude, ačkoliv to záleží na prohlášení matky, která má možnost *contra legem* uvést příjmení nepravé.

Lze tedy říci, že institut utajeného porodu do našeho právního řádu vnáší quasi nalezenec, u nichž se předpokládá, že budou rychle osvojeni a tím se jejich statut nalezenec zruší. V případě, že osvojeni nebudou, budou takovéto děti zkráceny na svých právech a ponесou si tento státem umožněný handicap v podobě neznalosti svých biologických rodičů do konce života.

3.1.2 Anonymní porod

Za anonymní označujeme ten porod, kdy se totožnost matky nezná. Může se jednat se o problematiku odložených dětí tzv. nalezenců anebo o případy, kdy je matka známa, ale není u ní zjištěna totožnost např. děti běženců. Tento druh porodu není českému právnímu řádu znám. O nalezenecích se hovoří v § 17 odst. 2 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. V případě, kdy je nalezeno takové dítě, zapíše se do knihy narození skutečnosti, které zjistila při vyšetřování policie a případně může být povolán i lékař, který určí přibližné datum narození dítěte. Nejsou-li rodiče takto zjištěni, oznámí to matriční úřad soudu a ten dítěti určí poručníka, protože takové dítě nemá zákonného zástupce.

3.1.3 Problematika tzv. babyboxů

Občanské sdružení STATIM rozmisťuje po území České republiky tzv. babyboxy, schránky, které jsou určeny k odložení novorozených dětí. Ačkoliv nemají po právní stránce oporu v zákoně, společností jsou hodnoceny pozitivně. Je však nutné upozornit na právní, sociální a etické problémy, které jsou s jejich existencí spojeny. Jak již bylo uvedeno výše, český právní řád možnost anonymního porodu neupravuje. Matka, která nemá zájem o dítě pečovat, má možnost dát dítě k osvojení, které je upraveno v § 794-854 OZ. Babyboxy představují pro matku pohodlnější způsob, možnost, jak se dítěte „zřící“, de facto jej pohodit bez rizika pro ni i dítě. Vystává otázka, je-li tento přístup ospravedlnitelný z hlediska morálního a etického.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo v roce 2006 metodiku⁹, kterou stanoví postup pro orgány sociálně právní ochrany, v případě nalezení dítěte v babyboxu. Jako hlavní cíl vytyčuje návrat dětí do své vlastní rodiny nebo rodiny náhradní v co nejkratší době. Nalezené dítě musí být co nejrychleji dopraveno do zdravotnického zařízení, kde je dítěti poskytnuta náležitá zdravotní péče. Dále je nutno informovat místně příslušný OSPOD, který je povinen dát podnět nebo návrh soudu na předběžné opatření, kterým se dítě svěruje do péče fyzické osoby (např. žadatele o osvojení nebo o pěstounskou péči zařazeného do evidence žadatelů, příbuzné osoby, apod.) nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či kojeneckého ústavu. Soud také ustanoví dítěti poručníka.

Je-li známa totožnost rodičů dítěte (matka vložila do babyboxu rodný list, kontaktovala zdravotnické zařízení nebo OSPOD) je podle metodického pokynu OSPOD povinen rodiče kontaktovat a nabídnout jim pomoc při řešení této situace. Prioritou má být návrat dítěte k jeho biologickým rodičům, v případě že o něj rodiče nebudou mít zájem, bude se OSPOD snažit získat jejich souhlas s osvojením.

Podobně jako v případě utajeného porodu je tak hlavním východiskem umístění dítěte do rodiny ať už vlastní nebo nikoliv. V okamžiku, kdy se toto nepovede, má dítě opět handicap v podobě neznalosti toho, kdo jsou jeho rodiče a kým je dítě samo. V čl. 7 Úmluvy o právech dítěte¹⁰ je uvedeno, že každé dítě má od narození právo znát své rodiče, pokud je to možné. Zřizování babyboxů je s tímto článkem v rozporu a to, že je jejich existence státem tolerována ale neupravena, nevrhá dobré světlo na naši právní kulturu.

---

⁹ Tisková zpráva: *MPSV vydalo metodiku pro případy dětí odložených do babyboxů*
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf>

¹⁰ Článek 7 Úmluvy o právech dítěte stanoví „1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.“

3.1.4 Náhradní mateřství

Náhradní mateřství je charakterizováno jako postup, při němž žena na základě dohody s neplodným párem („objednatelským párem“)¹¹ odnese jejich dítě, aby jim bylo po porodu předáno. Náhradní matka se tak vzdá svých rodičovských práv a povinností k dítěti, které porodila. Existují dva typy náhradního mateřství. Tradiční, kdy jsou náhradní matce zavedeny spermie muže, který chce být otcem a gestační, kdy je náhradní matce zavedeno celé embryo, takže náhradní matka není s dítětem geneticky příbuzná. Náhradní mateřství můžeme dělit na úplatné (jsou-li náhradní matce zaplacený prostředky nejen za medicínské a navazující výdaje) a bezúplatné, čili komerční a altruistické. Vymáhání těchto smluv není ve všech státech povoleno.

V případě smluv o náhradním mateřství vyvstávají tyto důležité otázky:

1. Jsou tyto smlouvy vymahatelné, nevymahatelné nebo v rozporu se zákonem?
2. Přiřazuje právo dva různé režimy tradičnímu a gestačnímu náhradnímu mateřství, nebo je jejich právní režim shodný?
3. Existuje-li možnost přechodu rodičovských práv a povinností ještě před porodem?
4. Můžou být neplodným párem i lidé stejného pohlaví?
5. Mohou být tyto smlouvy úplatné (náhradní matce jsou uhrazeny jen výdaje na lékařskou péči)?

Ačkoliv se zákony v různých státech rozcházejí, obecně lze říci, že stále platí zásada, že matkou dítěte je ta žena, která jej porodila a jediným právním nástrojem, jak rodičovská práva a povinnosti převést na zamýšlenou matku je osvojení. Je-li ovšem smlouva o náhradním mateřství v daném státě zakázána, mohou strany čelit finančním a jiným následkům. Například v kanadské provincii Quebec¹² bylo manželskému páru znemožněno osvojení dítěte, které na základě smlouvy porodila náhradní matka, a dítěte se tak ocitlo bez rodičů. Soudce v odůvodnění rozhodnutí o osvojení uvedl, že dle Quebeckého občanského zákoníku jsou veškeré smlouvy o náhradním mateřství absolutně neplatné a manželský pár tak jednal v přímém rozporu se zákonem. Dále

---

¹¹ Existuje názor, že termín „objednatelský pár“ evokuje možný komerční charakter tohoto vztahu, který je ale v rozporu se zákonem, tudíž se budu používat termín neplodný pár.

¹² *Surrogacy in Quebec: First Legal Test* Dostupné z WWW:

http://www.cfas.ca/index.php?option=com_content&view=article&id=772&Itemid=523

uvedl, že ačkoliv je nutné brát zřetel k zájmu dítěte, nelze tímto principem obejít zákonná ustanovení. V některých státech je povolena pouze altruistická varianta náhradního osvojení.

3.1.5 Současná úprava náhradního mateřství v ČR

Při tvorbě občanského zákoníku se autoři museli potýkat s problémem, jak vyřešit otázku náhradního mateřství. Jeho zařazení do občanského zákoníku by činilo návrh politicky neprůchodným. Problém byl vyřešen zachováním předchozí úpravy, čili žádné. Na druhou stranu zákonodárce použil termín „náhradní mateřství“ v ustanovení o osvojení (§ 804 OZ). Právní řád náhradní mateřství *expressis verbis* neumožňuje, ale počítá s eventualitou, že ho neplodný pár využije. Tento stav je nevhodný, protože nenabízí ani vymezení pojmu náhradním mateřství. Definovat pojem by bylo možno pomocí judikatury, ale to podle mého názoru není šťastné řešení, ačkoliv existují tzv. neurčité právní pojmy (dobré mravy, rodinná domácnost atd.), kdy nějakou míru uvážení musíme soudu ponechat, tento pojem však mezi ně nepatří. Případy využití náhradního mateřství byly již v ČR zaznamenány a existují i specializované kliniky¹³, které tuto službu nabízejí.

Z právního principu „co není zakázáno, je povoleno“, který je obsažen i přímo v Listině (čl. 2 odst. 3)¹⁴, lze dovést, že *per se* není náhradní mateřství zakázáno. Je ale nutné upozornit, že na náhradní mateřství s finanční odměnou je možno hledět jako na trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného podle § 169 odst. 1 trestního zákoníku. Za takové jednání, které by naplnilo skutkovou podstatu tohoto trestného činu, by šlo uložit trest odnětí svobody až na tři léta. V případě, že by finanční odměna ale představovala náhradu nákladů spojených s těhotenstvím např. šacení, cestovní výdaje, úslou mzdu, léky, zdravotní péči, není možné o protiprávním jednání hovořit.

---

¹³ Klinika reprodukční medicíny a gynekologie Zlín jako jediná v ČR otevřeně na svých webových stránkách nabízí službu náhradního mateřství, náhradní matku jako takovou ale přímo nezprostředkovává. <http://www.ivf-zlin.cz/24903-surogatni-materstvi> Stejnou službu poskytují i jiné kliniky, ty ji ale přímo neinzerují.

¹⁴ Listina základních práv a svobod ve svém čl. 2 odst. 3 uvádí: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“

Jak bylo uvedeno výše, občanský zákoník ovšem v této věci nemlčí úplně. Zmínka existuje v § 804¹⁵ OZ, který pojednává o osvojení. Vychází z praxe, kde se ukázalo, že nejčastěji jsou náhradními matkami ženy, které jsou s neplodnými ženami příbuzné. Jedná se o sestry nebo matky a tento příbuzenský poměr, ale zakládá překážku osvojení ze strany neplodné ženy. Například v situaci, kdy matka donosí vajíčko své dcery, by nebylo osvojení možné. Z právního hlediska by matka byla sestrou svého dítěte. Občanský zákoník, tak předpokládá budoucí úpravu náhradní rodičovství a preventivně ošetřuje problémy, které by mohly nastat. To lze sice hodnotit kladně z hlediska právní jistoty, zákonodárce by ale měl alespoň definovat, co pod tímto pojmem chápe a za jakých podmínek lze náhradní mateřství využít.

Jak tedy v současnosti neplodné páry postupují? Náhradní mateřství u nás funguje dvěma způsoby. Prvním je souhlas s osvojením biologickým rodičům, který udělí náhradní matka a případně její manžel. Po té jsou oba biologičtí rodiče zapsáni v rodném listu jako jeho rodiče. Druhý postup je složitější. Je možný pouze v případě, že náhradní matka není vdaná a neplodný pár je tvořen manžely. Biologický otec spolu s náhradní matkou určí jeho otcovství souhlasným prohlášením podle druhé domněnky (§ 779 až 782 OZ). Poté již může biologická matka dítě osvojit se souhlasem náhradní matky cestou tzv. nepravého osvojení.¹⁶ Oba postupy je ovšem možno úspěšně dokončit pouze v případě, že jsou biologičtí rodiče manžely. Pokud nejsou, bude vždy alespoň jeden z nich v právním smyslu bez přízně k dítěti.

Na tomto místě je také nutno zdůraznit, že veškeré smlouvy upravující předání dítěte po porodu náhradní matky jsou nevymahatelné. V tomto případě tak může dojít k situaci, kdy se náhradní matka odmítne vzdát dítěte a jeho biologický otec je povinen na něj platit výživné. Tyto případy jsou známy ze zahraničí i v České republice, ačkoliv u nás jim nebyl věnován takový prostor, zejména kvůli citovému vypětí zúčastněných stran.

Dalším scénářem, který může nastat, jsou případy, kdy dojde k rozpadu vztahu mezi biologickými rodiči, jeden z nich zemře nebo nastanou jiné okolnosti, které budou

---

¹⁵ § 804 občanského zákoníku doslovně uvádí: „Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.“

¹⁶ NOVOTNÝ, P.; IVIČIČOVÁ, J.; SYRŮČKOVÁ, I.; VONDRÁČKOVÁ, P. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Praha: Grada Publishing, 2014 str. 100

vést k tomu, že dítě nepřevezmou. Staly se i případy, že neplodný pár dítě nepřevezme, protože se narodilo se závažnou vadou anebo, že vada byla zjištěna a náhradní matka odmítla podstoupit potrat z vůle biologických rodičů. O těchto případech blíže v následující kapitole.

3.1.6 Současná úprava náhradního mateřství ve vybraných státech

Česká republika není ve svém postoji k náhradnímu mateřství ve světě osamocena. Zákon mlčí i v Irsku, Švédsku a Chorvatsku. Výslovně zakázána v úplatné i bezúplatné formě je Německu, Číně, Japonsku a Itálii. Úplatná forma je zakázána ve Velké Británii, Francii, Řecku, Nizozemí, Norsku, Španělsku a Švýcarsku. Naopak povolena i v úplatné formě je Indii, Rusku, na Ukrajině a v některých státech USA (Kalifornie, New Hampshire).

Některé země jsou vyhlášené svým benevolentním přístupem k náhradnímu rodičovství a jsou tak populární destinací v takzvané „surogační turistice“. Tuto pověst má Indie¹⁷, která je zvláště oblíbená kvůli nízkým nákladům spojených s náhradním mateřstvím. Tyto jsou až třetinové v porovnání se zeměmi západní Evropy. Největší rozmach začal po roce 2008, kdy svět oběhla zpráva o takzvaném případě Manji. Manji Yamada bylo dítě japonského páru nošené indickou náhradní matkou. Japonští manželé se ale ještě před jeho narozením rozešli a náhradní matka dítě opustila. Podle indického práva se tak stalo nalezcem a nemělo státní občanství, takže se nemohlo dostat přes hranice státu. Příklad vyřešil indický Nejvyšší soud, který rozhodl o vydání cestovního povolení z humanitárních důvodů.

Rozpaky vzbudil případ i z Thajska¹⁸, kde se projevila stinná stránka „surogační turistiky“. Manželský pár z Austrálie uzavřel smlouvu s náhradní matkou thajskou občankou. Při vyšetření ultrazvukem se zjistilo, že matka nosí dvojčata, ale u jednoho z nich se zjistil Downův syndrom. Manželé nutili mladou Thajku k potratu a chtěli si

---

¹⁷ *Dělohy k pronájmu za 8000 dolarů, město zažívá boom* Dostupné z WWW: <http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/52621/delohy-k-pronajmu-za-8000-dolaru-mesto-nahradnich-matek-zaziva-boom.html>

¹⁸ *Thajsko zakáže náhradní mateřství za úplatu* Dostupné v angličtině z WWW: <http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/13/thailand-ban-surrogacy-gammy>

vzít pouze zdravé dítě. To ovšem náhradní matka odmítla s ohledem na své buddhistické vyznání. Tento skandál donutil zákonodárce danou problematiku konečně upravit.

Podobné případy se staly i ve Velké Británii. Tzv. „Baby Cotton case“ vyvolal celospolečenskou diskusi a vedl k přijetí Surrogacy Act 1985 (viz níže). Ve Velké Británii jsou moderní reprodukční technologie podrobeny celistvé regulaci a nejinak je tomu i v otázce náhradního mateřství. To je upraveno v zákoně o smlouvách o náhradním mateřství (*Surrogacy Agreement Act 1985*) a prováděcí směrnicí (*The Code of Practice*), kterou vydává Úřad pro umělé oplodnění a embryologii (*Human Fertilisation and Embryology Authority – HFEA*). Tento zákon uvádí, že smlouvy takto uzavřené jsou právně nevymahatelné a zakazuje úplatné náhradní mateřství. Dále zakazuje jakoukoliv inzerci, která nabízí náhradní mateřství nebo tyto služby poptává. Zákon zakazuje i jakoukoliv jinou formu výdělečné činnosti s náhradním mateřstvím spojenou. Tím se otevírá prostor pro neziskové organizace, které náhradní mateřství zprostředkovávají. Legálně lze rodičovská práva a povinnosti převést na základě rozhodnutí o osvojení anebo rozhodnutí o přechodu rodičovské odpovědnosti, což je alternativa k rozhodnutí o osvojení. Rozhodnutí o přechodu rodičovské odpovědnosti (*parental order*) vydává soud na základě žádosti, která musí splňovat požadavky zákona o lidském oplodnění a embryologii (*Human Fertilisation and Embryology Act 2008*). Žádost o rozhodnutí mohou podat pouze manželé nebo registrovaní partneři, kteří oba dovršili věk 18 let, přičemž alespoň jeden z nich musí darovat genetický materiál k umělému oplodnění náhradní matky. Žádost musí být podána ve lhůtě šesti měsíců od narození dítěte. Žadatelé a náhradní matka musí být plně srozuměni s následky takového rozhodnutí a musí k němu dát bezpodmínečný souhlas. Souhlas ženy, která dítě nosila, je neplatný, pokud ho udělila dříve než šest měsíců po narození dítěte.

Prováděcí směrnice nadále určuje, jak by měla postupovat jednotlivá zdravotnická zařízení při provádění zákroku. Ta by měla brát v úvahu schopnost zajištění stabilního zázemí jakémukoliv dítěti, které se narodí po dané léčbě, zdravotní záznamy rodičů a náhradní matky, možnost rizika dědičných poruch nebo přenosných chorob, problému v těhotenství, a vliv nového dítěte nebo dětí v rodině.

Je zřejmé, že vydání *parental order* je závislé na hladkém průběhu celého procesu. Pokud by náhradní matka odmítla dítě vydat, neplodný pár by musel podat

standartní návrh na osvojení. Tam je navíc posuzován i nejlepší zájem dítěte, vhodnost budoucího rodinného prostředí, důvod nepředání dítěte ze strany surogátní matky atd.

V Irsku náhradní rodičovství neupravuje žádný právní předpis. Páry, které služeb náhradní matky využijí tak nemají žádnou jistotu, že jim dítě vydá. Osvojení je možné na základě Zákona o osvojení (*Adoption Act 2010*), ale alespoň jeden z neplodného páru musí být genetický příbuzný dítěte, aby bylo vydáno rozhodnutí o osvojení automaticky.

Ve Spojených státech amerických má každý stát své vlastní zákony o náhradním mateřství. Některé ho povolují, jiné nikoliv, někde zákon mlčí. Úplatné náhradní mateřství je někde povoleno, jinde nikoliv. Právní řády jednotlivých států se rozcházejí i v otázce párů stejného pohlaví.

Arkansas byl jedním z prvních států, který přijal zákon umožňující náhradní mateřství. Jako právoplatní rodiče dítěte jsou uznáváni manželé, kteří uzavřou smlouvu s náhradní matkou, již od okamžiku jeho narození. Na druhou stranu není jasné, týká-li se toto ustanovení i párů stejného pohlaví.

Jak bylo uvedeno výše, Kalifornie povoluje smlouvy o náhradním mateřství úplatné i bezúplatné. Zároveň tyto smlouvy vynucuje a umožňuje, aby se objednateli staly jak páry (i stejného pohlaví), tak jednotlivci. Právoplatnými rodiči se stávají ihned po narození, bez nutnosti projít řízením o osvojení.

Stát Michigan všechny smlouvy o náhradním mateřství zakazuje pod pokutou až 50 000 dolarů nebo odnětím svobody na pět let. Je jasné, že tyto smlouvy jsou nevymahatelné.

New Hampshire patří mezi státy, které jsou nejvíce benevolentní v otázce náhradního mateřství. Povoleny jsou i smlouvy úplatné a strany jsou chráněny zákonem. Rodiči dítěte se objednatelé stávají ihned po narození a nezáleží na tom, jsou-li manželé nebo registrovaní partneři.

Historicky prvním sporem o dítě narozené náhradní matce byl případ dítěte M (*Baby M case 1988*), který řešil Nejvyšší soud ve státě New Jersey. Případ rozvířil celospolečenskou diskuzi a dostal do středu zájmu náhradní mateřství jako takové. Ve sporu byla uzavřena smlouva na deset tisíc dolarů a dítě bylo počaté tradičním náhradním rodičovstvím (pomocí vajíčka náhradní matky, protože gestační způsob ještě nebyl tak rozšířen). Náhradní matka ovšem po porodu odmítla dítě rodičům vydat. Soud

určil, že právoplatnou matkou je náhradní matka a smlouva je neplatná. Následovalo řízení o rozhodnutí, komu bude dítě svěřeno do péče. V tom dal soud za pravdu rodičům, tedy genetickému otci dítěte a jeho manželce, která s dítětem geneticky příbuzná nebyla. Rozhodnutí soudu, že žádná smlouva nemůže změnit právní postavení ženy, která dítě porodila, sloužilo jako precedent až do doby, kdy se plně rozvinulo gestační náhradní mateřství.

3.1.7 Úprava náhradního mateřství v ČR *de lege ferenda*

Z předcházejícího výkladu je jasné, že současný stav, kdy úprava náhradního mateřství neexistuje, je nevyhovující. Autoři zákona se tedy vydali cestou nejmenšího odporu a problematiku nechali bez úpravy, až na jednu zmínku. Výrazně ale bylo poukazováno na fakt, že by mělo být alespoň částečně náhradní mateřství upraveno zdravotními předpisy. Tady ale nutné zdůraznit, že vztahy mezi rodiči a jejich dětmi by měly být upraveny v civilním předpise, který tyto vztahy upravuje tj. druhá část občanského zákoníku.

Dalším předpisem, který by měl být upraven, je i zákon o sociálně právní ochraně dětí. V tom by měla být upraveno zejména otázka poučení a příprava neplodného páru a matky hostitelky o náhradní mateřství.

Ve zdravotních předpisech by měla být upravena i možnost provést umělé oplodnění i ženě, která není neplodná, pokud by zde byly splněny podmínky pro náhradní mateřství.

V případě, že by došlo k úpravě náhradního rodičovství, by se měl zákonodárce, podle mého názoru, držet jistých omezení vyplývajících ze zákona a z mezinárodních smluv, která tu jsou přítomna již v současnosti.

Náhradní mateřství by mělo být bezúplatné s ohledem na trestní zákoník a Úmluvu o biomedicíně. Ta ve svém článku 21 přímo uvádí, že: „Lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu.“ Je samozřejmé, že by objednatelé měli uhradit náklady přímo s těhotenstvím spojené např. zdravotní péči, ušlý výdělek, léky, vitamíny a cestovní náklady.

Dalším úskalím by bylo řešení toho, kdo by se mohl stát objednatelem. Zde navrhuji postupovat stejně jako v otázce asistované reprodukce, tj. měl by to být tzv. neplodný pár. To by reflektovalo pozici náhradního mateřství jako *ultima ratio* formu

asistované reprodukce. V České republice podle mě neproběhla diskuze, zda by měli možnost využít náhradní mateřství i páry stejného pohlaví a samostatní jedinci. Důvodem je podle mě pragmatická snaha o to, aby takto počaté dítě mělo stabilní prostředí a aby o něj nemusel v nejhorším případě pečovat stát.

Je otázkou zda, by mělo dojít k úpravě smlouvy o náhradním mateřství. Z právního hlediska, by takováto smlouva, jejímž plněním by bylo nošení a porod dítěte s následným předáním, byla podle mého názoru v rozporu s dobrými mravy. Nemůžeme totiž dost dobře novorozené dítě podrobit stejnému režimu jako např. zboží.

Měla by zde podobně jako ve Velké Británii existovat cesta, jak co nejrychleji osvojit dítě neplodným párem. Tou by mohla být nová kategorie osvojení, kde by soud schválil dohodu neplodného páru a matky hostitelky, ve vztahu rodičovské odpovědnosti k nenarozenému dítěti.

3.2 Určení otcovství

Určení otcovství znamená založení právního vztahu konkrétního muže ke konkrétnímu dítěti. Občanský zákoník užívá klasický systém domněnek, známý již ze zákona o rodině. Právní domněnky představují pomůcku pro zjištění skutkového stavu. Ačkoliv se může zdát, že společenský i medicínský pokrok ve 21. století už domněnky v této oblasti činí reliktem starověku, stále jde o velice přirozené a prosté řešení této otázky. Pokud by nastal nesoulad domněnky se skutečností, existují zde způsoby, jak tyto domněnky vyvrátit (popření otcovství). Tyto způsoby rozebírá kapitola 3.3.

System domněnek má hierarchickou strukturu. Pokud se otcovství určí podle první, nemohou se určit další „otcové“ podle druhé a třetí. Dle stejného klíče se postupuje v případě vztahu druhé a třetí. Občanský zákoník, ale není, co se týče systému domněnek, dogmatický, upravuje i tzv. konverzi první domněnky ve druhou (§ 777 OZ). K jednotlivým domněnkám se podrobněji zabývám v následujících podkapitolách.

3.2.1 Otcovství svědčí manželu matky (tzv. první domněnka)

První na koho ukáže zákon prstem, jako na otce dítěte, je manžel matky. Platí tedy domněnka, že dítě zrozené z manželství je biologickým potomkem tohoto muže. Pro nastoupení této domněnky není potřeba žádného důkazu. Manžel matky se tak automaticky zapíše do rodného listu a knihy narození jako otec dítěte. Vznikne tak rodičovská odpovědnost a vznikne i příbuzenský vztah vůči prarodičům, sourozencům a

dalším příbuzným. Toto platí i v případě, že manželé spolu nežijí, manžel nemohl dítě zplodit (např. pro výkon trestu, kvůli neplodnosti aj.) nebo nevěděl-li, že je jeho manželka vůbec těhotná.

Ratio legis zde leží v ochraně rodiny založené manželským svazkem, zákonným požadavkem, aby si manželé byli věrni (§687 odst. 2 OZ) a v neposlední řadě i veřejném zájmu na co nejdřívějším vyřešení statusové otázky jednotlivce. Není-li takto založená domněnka v souladu se skutečností, je v zájmu všech, aby se zjednal soulad v co nejkratší době od narození dítěte a nebyly tak zpřetrhány důležité sociální vazby. Těmito prostředky se myslí zejména možnost vyvrácení této domněnky, možnost zahájení řízení o popření otcovství i *ex offio* ovšem pouze před uplynutím prekluzivní lhůty.

Zákonodárce upravuje limity pro uplatnění tak, že se dítě považuje za manželovo, pokud se narodí v době od uzavření manželství (a to i záhy po sňatku) do uplynutí třístého dne (tzv. ochranná doba) od zániku manželství (tj. smrtí, resp. prohlášením za mrtvého, rozvodem), prohlášením manželství za neplatné, nebo prohlášením manžela matky za nezvěstného.

K podrobnějšímu výkladu je nutné podniknout krátký exkurz. Institut prohlášení za nezvěstného (§ 66-70 OZ) nebyl nikdy v systému občanského práva definován. Byl pokládán pouze za faktický stav, který mohl vést k prohlášení za mrtvého. Lze obecně říci, že prohlášení za nezvěstného je pružnější než prohlášení za mrtvého, které vyžaduje tzv. důkaz smrti a je více závislé na procesním právu. Má za cíl vyvážit nejistotu spojenou s prohlášením za mrtvého např. u námořních katastrof, s požadavkem zdržení se zásahu do právní osobnosti člověka.

Druhý odstavec § 776 OZ upravuje tzv. ochrannou dobu pro určení otcovství k dítěti matky znovu provdané. Historicky tento institut sloužil k ochraně pohrobků, tj. dětí narozených po smrti svých otců. Později se užití ochranné doby rozšířilo i na jiné skutečnosti než úmrtí a pro určení toho, kdo je otcem dítěte bylo klíčové manželství pozdější. V případě, že se dítěte narodí před uplynutím třístého dne od zániku předchozího manželství, svědčí domněnka manželu pozdějšímu. Ten má možnost své otcovství popřít a domněnka tak bude svědčit manželu předchozímu. O popírání manželství blíže v kapitole 4.

Podstatnou modifikací a zároveň výjimkou z hierarchické struktury domněnek, kterou přinesl občanský zákoník, je konverze první do domněnky ve druhou (§ 777 OZ). Ta nastane souhlasným prohlášením matky, manžela (i bývalého) a muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, pokud se se dítě narodí v době od podání žaloby o rozvod do konce tzv. ochranné doby (viz výše) od právní moci rozsudku. Zároveň musí být toto prohlášení učiněno před soudem a podáno do uplynutí jednoho roku od narození dítěte.

Tato modifikace se snaží reagovat na vysokou rozvodovost a zároveň na fakt, že je v mnoha případech matrikový otec odlišný od biologického. Tímto způsobem se tak obejde nutnost popírat otcovství v jednom řízení a určovat je ve druhém. Celý proces se tak významně urychlí, což lze považovat za zdařilé s ohledem na požadavek, co nejrychlejší stabilizace rodinných vztahů po rozvodu.

Co se týče obsahu a náležitostí souhlasného prohlášení je nasnadě použít stejná pravidla použitá v části o druhé domněnce. Tedy úpravu dovolání se neplatnosti souhlasného prohlášení, otázku souhlasného prohlášení osob nezletilých a nesvéprávných atd.

3.2.2 Domněnka v případě umělého oplodnění neprovdané matky (tzv. první a půltá)

Další modifikací ale nikoliv novotou je ustanovení § 778 OZ. Oproti starší úpravě nastupuju tato domněnka ex lege ze zákona a není tak nutné určit otcovství pomocí souhlasného prohlášení podle druhé domněnky ani paternitního sporu. Domněnka určená v předchozí úpravě obsažená v § 54 odst. 3 ZOR se mohla použít pouze v řízení o určení otcovství.

Pokud je „mužem, který dal k umělému oplodnění souhlas“ manžel, tak nastoupí otcovství podle první domněnky. Pokud jím však bude muž, který je s matkou dítěte nesezdán, bude se právě ten považovat za otce podle této domněnky. *Ratiem* této domněnky je souhlas muže z neplodného páru s umělým oplodněním své partnerky ve vazbě na zdravotnický předpis i souhlas své partnerky. Pro uplatnění domněnky není důležité, kdo je dárce genetického materiálu.

Oproti předchozím domněnkám vykazuje tato domněnka určitou zvláštnost. První, druhá i třetí domněnka jsou založeny na takovém skutkovém základu, z něhož

vyplývá vysoká pravděpodobnost, že muž, který byl určen otcem, je i biologickým otcem dítěte. U této domněnky, mohou nastat dvě situace. První, kdy je matka oplodněna genetickým materiálem otce a jeho otcovství je tedy „nepravděpodobné“ v případě, kdy matka otěhotněla jinak (viz § 787 OZ in fine). Domněnka se v tomto případě neliší od ostatních. Ve druhém případě, je ale použito materiálu anonymního dárce. Je tedy prokázáno, že otec určený podle této domněnky, nemůže být otcem. Otcovství je tedy určeno na základě fikce, že muž, který se ženou utvořil neplodný pár a souhlasil s jejím oplodněním darovanou spermií, je otcem takto zplozeného dítěte.¹⁹

Je tedy *a priori* nesprávné nazvat toto ustanovení domněnkou, protože se v určitých situacích chová jako ryzí právní fikce.

3.2.3 Otcovství určené souhlasným prohlášením (tzv. druhá domněnka)

Druhá domněnka (§ 779 OZ) svědčí muži, který prohlásil, že je otcem dítěte a k tomuto prohlášení se připojila matka dítěte. Dikce ustanovení je v podstatě totožná s předchozí úpravou v zákoně o rodině. Prohlášení lze učinit jak před matričním úřadem, tak před soudem. Ve zvláštních případech je možno prohlášení učinit pouze před soudem.

Projev vůle každé ze stran, kterým je souhlasné prohlášení, představuje dvě jednostranná právní jednání, která musí splňovat náležitosti z obecné části občanského zákoníku a zároveň musí být jejich obsah totožný. Prohlášení není možné učinit v zastoupení a musí být bezpodmínečné a bezvýhradné. Jak bylo uvedeno výše, použijí se pravidla z obecné části (§ 782 OZ a dále § 545 OZ a násl.) ale existují zde výjimky a to konkrétně v případech, kdy jde o prohlášení nesvéprávného nezletilého (§ 779 odst. 2 OZ), osoby s omezenou svéprávností (§ 780 OZ) a prohlášení matky trpící duševní poruchou, pro kterou nemůže posoudit význam svého prohlášení, resp. obstarávání jejího souhlasu je spojeno s těžko překonatelnou překážkou (§ 781 OZ).

Samotný režim souhlasného prohlášení upravuje § 782 OZ. Ten uvádí, že se jedná o „*zvláštní projev vůle*“, na který se použijí obecná ustanovení o právním jednání (§ 541 a násl.). Zákonodárce tak má na mysli případy, byl-li projev učiněn pod nátlakem, omylem, lstí, byl-li simulován, nebo nebyl-li ten, kdo jej učinil zcela při

---

¹⁹ FRINTA, O; *Asistovaná reprodukce – nová právní úprava*. Právní fórum 4/2007 str. 130 in fine.

smyslech. Takový projev by byl neplatný (§ 574 a násl. OZ) a o jeho prohlášení by rozhodoval soud v prekluzivní lhůtě 6 měsíců (§ 790 OZ). Zákon přímo neuvádí, že je tuto lhůtu možné prominout jako v případě popírání otcovství (§ 792 OZ a § 425 ZSR). To ovšem neznamená, že je to vyloučeno, ale v praxi k těmto případům dojde, podle mého názoru, v minimální míře.

Co se týče otázky prohlášení nezletilého, ta je vyřešena stejně jako v zákoně o rodině, tedy prohlášení musí být učiněno „*vždy před soudem*“²⁰. Zákon výslovně neřeší otázku, jak postupovat v případě, že jsou oba rodiče nezletilí. Jedním názorem je, že určení otcovství podle druhé domněnky je vyloučeno a otcovství k dítěti nezletilých určí soud podle třetí domněnky. Podle opačného názoru by se mělo použít principu legální licence a nezletilému otci by nemělo být bráněno v založení otcovství podle druhé domněnky. Podle mého názoru záleží v tomto specifickém případě na okolnostech a „*rozumové a volní vyspělosti nezletilých*“²¹ a nelze tedy *a priori* posoudit všechny případy shodně.

Problematiku prohlášení nesvéprávného řeší § 780 OZ. Tím byly odstraněny nejasnosti jak v takových případech postupovat, protože ZOR v této otázce mlčel. Pro nesvéprávného tu existuje výjimka z pravidla obsaženého v § 779 odst. 2 OZ a to že se prohlášení činí osobně. Pokud prohlášení činí nesvéprávný a soud uzná, že není schopen jednat samostatně, bude za něj jednat opatrovník. Zde záleží na schopnosti nesvéprávného posoudit nejen svoje jednání ale i následky plynoucí z rodičovské odpovědnosti vůči dítěti. Podle mého názoru by v pochybnostech měl soud odkázat nesvéprávného a matku dítěte na řízení o určení rodičovství.

Další modifikaci druhé domněnky představuje § 781 OZ, který pojednává o překážkách na straně matky. Zákon vylučuje souhlasné prohlášení v případě, že matka trpí duševní poruchou, nebo že je opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. To opět představuje pokrok oproti ZOR²², který v podstatě umožňoval „*souhlasné prohlášení bez souhlasu matky*“, čili uznání otcovství. Těžko překonatelnou překážkou měl zákonodárce na mysli případy, kdy je matka nezvěstná nebo je po ní vyhlášeno pátrání. Na tuto překážku narazíme i v situaci, kdy je dítě

---

²⁰ § 7079 odst. 2. věta druhá OZ

²¹ § 31 OZ

²² § 52 odst. 3 ZOR

matkou po porodu odloženo a i v případě anonymního porodu. I v těchto případech musí zájem otce dítěte nebo dítěte samotného ustoupit zájmu na co nejpečlivější zjištění skutkového stavu.

3.2.4 Otcovství určené soudem (tzv. třetí domněnka)

Nedošlo-li k určení otcovství podle ze zákona podle první domněnky, ani souhlasným prohlášením podle druhé domněnky může se dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem, domáhat, aby otcovství určil soud. Dikce ustanovení § 783 OZ v podstatě kopíruje ustanovení § 54 ZOR. Jediným rozdílem je prodloužení tzv. rozhodné doby na 160 až 300 dnů před narozením dítěte. To reflektuje pokrok lékařské vědy při péči o předčasně narozené děti.

Jako archaické se může zdát ustanovení o souloži jako o základní hypotéze normy obsažené ve druhém odstavci, když se již v komentáři k ABGB Roučka a Sedláčka²³ hovoří o krevní zkoušce a existují i judikáty Ústavního soudu (např. I. ÚS 987/2007), které potvrzují, že se souloží v každém konkrétním případě zjišťovat nemusí. Může však dojít k hypotetické situaci, kdy matka, která podstoupila umělé oplodnění, označí (např. ze strachu o společenské stigma) jako otce dítěte muže, který byl anonymním dárcem. V tomto případě je biologickým otcem dítěte, ale s matkou v rozhodné době nesouložil. Proto dané ustanovení není anachronismem, ale s ohledem na přirozený řád věci zachovává tradiční přístup.

Návrh může podat jak matka, dítě i tzv. putativní otec, tj. ten, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Podává-li návrh nezletilé dítě, musí být zastoupeno opatrovníkem. Není-li na živu domnělý otec, soud mu jmenuje opatrovníka, který za něj podá návrh na určení otcovství. V situaci, kdy putativní otec nebo kterýkoli jiný účastník zemře v průběhu řízení, se použije ustanovení § 784 OZ. Pokud zemře navrhovatel, pokračuje v řízení kterýkoliv jiný účastník, ať už samostatně nebo společně s ostatními. Soud řízení zastaví v případě, že žádný z navrhovatelů, nebo dalších oprávněných osob nebude chtít v řízení pokračovat. Zemře-li v průběhu řízení dítě, je jeho potomek oprávněn v řízení pokračovat. Návrh musí být podán do šesti měsíců od smrti dítěte.

---

²³ ROUČEK, F.; SEDLÁČEK, J. Komentář k československému občanskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I. Praha, 1935

Ochrana práva na soukromý život, nezaniká po smrti člena rodiny. Zemře-li v průběhu řízení muž, který o sobě tvrdil, že je otcem dítěte a současně byl navrhovatelem, soud vyzve matku a dítě, aby sdělili, zda mají zájem v řízení pokračovat. Pokud se vyjádří negativně nebo se ve lhůtě nevyjádří, soud řízení zastaví (§ 417 odst. 3 ZŘS). Zákonodárce tímto reflektuje vůli dítěte resp. matky, nebýt statusově spojeno s domnělým otcem.

V řízení leží tíže dokazování a tvrzení otázky soulože na navrhovateli. Je na ostatních účastnících, aby jeho důkazy a tvrzení vylučovali. Nynější zákon soulož nedefinuje a tradičně se za soulož považovalo *immissio penis in vaginam*. V dnešní době (ve světle § 185 a násl. TZ) musíme vykládat pojem soulož extenzivně, tedy i jiné než výše uvedené praktiky, při kterých může dojít k oplodnění, nehledě na úmysl zplodit potomka. Námitka, že muž nebyl v kritické době jediným souložníkem (*exceptio plurium contubenium*), české právo nepřipouštělo, ale úplně bezvýznamná nebyla. V praxi se dnes používají znalecké posudky z oborů genetiky, gynekologie, sexuologie a hematologie. Ačkoliv mohou nastat situace, kdy putativní otec odmítne podstoupit odběr biologických vzorků, je se třeba ztotožnit s názorem Ústavního soudu (viz I. ÚS 987/2007), že vynucení za pomoci pořádkových pokut nebo předvedení je především v zájmu dítěte a jako takové není protiústavní. Nejvyšší vylučovací schopnost mají molekulárně genetické expertizy. Použitelných DNA technik je dnes celá řada a neustále se zdokonalují, takže představují nejefektivnější nástroje určení otcovství.

Následkem nabytí právní moci rozsudku je změna statusového poměru mezi otcem a dítětem. Proveďte se zápis do matriční knihy narození a je vydán nový rodný list. Otcovství takto určené nelze popřít, ledaže by došlo ke zrušení rozsudku na základě mimořádného opravného prostředku. Pokud jde o právo na popření otcovství po uplynutí lhůty na obnovu řízení, není-li mezi „otcem“ a dítětem biologický ani sociální vztah, vyjádřil se ESLP (*Paulík vs. Slovensko*, č. 10699/05), že jeho nezakotvení v právním řádu smluvního státu je v rozporu s čl. 8 EÚLP.

3.2.5 Exkurz: Určování otcovství v Irské republice

Určování rodičovství v Irském právu upravuje zákon o právním postavení dětí (*Status of Children Act 1987*). Tento zákon používá stejně jako český občanský zákoník

system domněnek, pro určení otcovství k dítěti. Ačkoliv jsou tyto domněnky odvozeny ze stejného logického základu, je z nich patrné, že jsou ryzím konstruktem anglo-amerického právního systému.

Jako první uvádí zákon domněnku otcovství manžela matky. Domněnka otcovství manžela matky je podobná té, kterou známe z českého práva. Liší se pouze délkou trvání tzv. rozhodné doby. V Irsku je to deset měsíců po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné. V české úpravě je to 300 dní po tomto okamžiku, takže doba trvání je v obou zemích velice podobná.

Další domněnka nemá v českém právu ekvivalent. Touto domněnkou je domněnka muže zapsaného v matriční knize. Pokud je v matriční knize v kolonce otec zapsáno jméno muže, který není manželem vdané ženy, je tato domněnka nadřazena domněnce otcovství manžela matky.

Pokud spolu manželé nežijí ve společné domácnosti na základě rozhodnutí soudu o odloučení manželů (decree of judicial separation) a manželce se narodí dítě v době více než 10 měsíců od vydání tohoto rozhodnutí, domněnka otcovství manžela matky se nepoužije. Domněnka se ovšem uplatní v případě, kdy jsou manželé odloučeni z důvodu výkonu trestu odnětí svobody manželem, jeho pobytem v zahraničí, jeho vykazáním ze společné domácnosti nebo jeho opuštěním manželky.

V případě umělého oplodnění matky dítěte se věc komplikuje. Je-li dárcem genetického materiálu manžel matky, uplatní se domněnka otcovství manžela matky. Pokud se dítě narodí deset měsíců od doby, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, tato domněnka nenastoupí. Situaci, kdy bude k oplodnění matky použito uchovaného genetického materiálu jejího zesnulého manžela, zákon neřeší. Pokud se k oplodnění matky použije genetického materiálu jiného muže než manžela, situace se stává komplexnější. Nastoupí sice domněnka otcovství manžela matky, ale ta může být vyvrácena v řízení na popření otcovství zahájeného manželem, manželkou, dítětem nebo třetí stranou. Pokud dojde k popření otcovství tímto způsobem, otcem dítěte se stane muž, který daroval genetický materiál k oplodnění matky, i když je jeho identita neznámá. Právní pouto manžela matky s takto zplozeným dítětem je tedy výrazně křehčí.

Všechny tyto domněnky jsou vyvratitelné, pokud soud dojde k tomuto závěru po zvážení všech pravděpodobností.²⁴

V irském právu také existuje institut prohlášení rodičovství, které by se dal připodobnit k naší třetí domněnce. Využití tohoto institutu umožňuje zákon o prohlášení dítěte manželským (Legitimacy Declaration Act 1868). Tento zákon ovšem neumožňuje prohlásit rodičovství ke všem dětem, protože se nevztahuje na případy, kdy rodiče dítěte nebyli manžely.

Podat návrh může kdokoliv, kdo byl narozen v Irsku (nebo i jiná osoba, pokud soud uzná, že je to z „rozumného důvodu“²⁵) a v návrhu uvede jméno domnělého otce, matky nebo obou svých rodičů. Za nezletilé může návrh podat i „spřízněná osoba“²⁶, pokud soud dospěje k závěru, že podání návrhu je v souladu se zájmem nezletilce. Návrh se podává okresnímu soudu (Circuit Court) a nemohou je podávat osvojené děti za účelem zjištění totožnosti svých biologických rodičů. Při úspěchu ve věci je navrhovaný otec (matka nebo oba rodiče), zapsán do matriky jako rodič dítěte.

Lze tedy shrnout, že systém určování rodičovství v Irsku je v základech podobným našemu systému odvozenému z římského práva. Při podrobnějším zkoumání, ale narazíme na podstatné odlišnosti dané historickými, kulturními a právními reáliemi irského systému náležícího do anglo-amerického systému. Celkově lze shrnout, že naše úprava působí moderněji. Za povšimnutí stojí i fakt, že k odstranění právního dělení na děti manželské a nemanželské došlo až v sedmdesátých letech minulého století.

---

²⁴ on the balance of probabilities

²⁵ good and proper reasons for seeking declaration

²⁶ next friend

3.3 Popírání otcovství

Koncepce popírání otcovství v občanském zákoníku vychází ze zákona o rodině. Nezůstala ovšem zcela beze změn. Muž, kterému bylo otcovství ustanoveno podle první domněnky má stejnou lhůtu subjektivní (tj. šest měsíců), ale ta počíná běžet nikoliv ode dne, kdy se dozvěděl, že se narodilo dítě, jehož otcovství chce popřít, ale ode dne, kdy se dozvěděl konkrétní skutečnosti, že není jeho. Zákon nereflektuje, případ nevědomé nedbalosti, tedy že vědět měl a mohl. Další změnou je prodloužení objektivní doby a to na šest let ode dne narození dítěte. Pokud subjektivní nebo objektivní lhůta marně uplynou, zaniká tak právo otce zříci se otcovství. Obě lhůty jsou hmotněprávní, návrh na zahájení řízení musí tedy soudu skutečně dojít, nestáčí jej jen podat.

Právo popřít otcovství má i matka a to ve stejné šestiměsíční popěrné lhůtě²⁷. Tuto lhůtu zákon prohlašuje za objektivní, pravděpodobně z důvodu, že matka by měla mít jasno v otázce, kdo je otcem dítěte. Matka může popřít otcovství proti muži, který je jejím manželem²⁸, ale nikoliv proti muži, který spolu s ní podal prohlášení otcovství. Muž, jehož otcovství bylo ustanoveno souhlasným prohlášením, tedy podle druhé domněnky, má také právo je popřít. Lhůta, ve které tak může učinit, je šest měsíců ode dne, kdy učinil souhlasné prohlášení. Došlo-li k souhlasnému prohlášení ještě před narozením dítěte, lhůta začne běžet až ode dne narození. To reflektuje skutečnost, že muž, který dává své prohlášení, má dost času, aby své jednání zvážil a prohlášení neučinil, pokud má pochybnosti. Lhůta je objektivní, neodvozuje se od subjektivní skutečnosti, kdy mohl muž nabýt pochybnosti, že není otcem dítěte. Lhůty pro muže a matku, kteří učinili souhlasné prohlášení, jsou hmotněprávní, návrhy tedy musí soudu dojít, pokud se tak nestane, právo popřít otcovství zanikne.

V případě řízení o popření otcovství soud přihlíží zejména k zájmu dítěte. Zájem dítěte je podle rozhodovací praxe soudů²⁹ podmíněn ideálem současné shody právního, biologického a sociálního rodičovství. Tedy jedince, který je uveden v matrice jako rodič, zplodil jej a zároveň o dítě pečuje a stará se o něj. Zároveň ale, jak uvedl Ústavní soud: „(...) nelze požadavek shody právního a biologického otcovství považovat za

---

²⁷ § 789 OZ

²⁸ Založené první domněnkou (§ 776 OZ).

²⁹ Rozsudek NS ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

absolutní“.³⁰ Jak se vyslovil Nejvyšší soud v jiné věci, není-li tento soulad dost dobře možný, je třeba případ od případu uvážit, která z uvedených kategorií převažuje (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte).³¹

Soud by měl proto tuto otázku vyřešit již v průběhu řízení o popření otcovství, protože to může mít význam i v případě navazujícího řízení o určení otcovství, jehož cílem je určení nového právního otce. Může se stát situace, kdy soud upřednostní „nebiologického“ otce, třeba v případě, že se dosavadní právní otec o dítě stará jako o vlastní (a plní tedy funkci sociálního rodiče) a není zde důvod k pochybnostem, že tento stav zde bude i nadále přetrvávat a v řízení se nepodaří určit otce biologického.

3.3.1 Dokazování v řízení o popření otcovství

V řízení o popření otcovství se plně použije vyšetřovací zásada. Soud tedy bude zjišťovat jak skutečnosti svědčící muži, který je otcem podle domněnky, tak skutečnosti svědčící o opaku. Soud popře otcovství takového muže jen tehdy, je-li nad veškerou pochybnost prokázána skutečnost, že je jeho otcovství vyloučeno. Nestačí pouhá možnost nebo pravděpodobnost, že tomu tak není. Pokud budou proti sobě dva důkazy se stejnou vahou, avšak ve vzájemném protikladu, je třeba návrh muže, který chce popřít své otcovství, ačkoliv v době početí s matkou souložil, zamítnout. Jak rozhodl Nejvyšší soud (ve svém usnesení ze dne 17. 5. 2011, sp. zn. 21 Cdo 1271/2010), není třeba vyhovět návrhu na vypracování znaleckého posudku, který by měl prokazovat údajnou neplodnost muže, pokud znalec z oboru genetiky uzavřel, že tento muž je s mírou pravděpodobnosti 99,5% otcem dítěte.

V odlišném případě, kdy muž s matkou dítěte souložil, ale znalec z oboru genetiky uzavře, že tento muž není otcem dítěte, je třeba vypracovat revizní znalecký posudek z oboru genetiky.³² To zaručí nejen jistotu soudu, ale i samotných účastníků a dojde tak i prověření, že vzorky genetického materiálu byly odebrány *lege artis*. Nakonec soud i účastníci v tomto případě tzv. vrchního dobrozdání, získají nezpochybnitelnou jistotu o závěru, že daný muž není otcem dítěte, ačkoliv s matkou souložil.

---

³⁰ Pl. ÚS 15/2009.

³¹ Rozsudek NS ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

³² Rozsudek NS ze dne 22. 6. 2011, sp. zn. 21 Cdo 693/2010.

3.3.2 Popření otcovství manželem matky

Z dikce § 785 odst. 1 OZ vyplývá, že již v návrhu na popření otcovství musí manžel matky tvrdit konkrétní skutečnosti zakládající „*důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte*“. Těmito skutečnostmi může být například mimomanželský poměr matky dítěte. Neposkytnutí těchto skutečností může vést až odmítnutí návrhu. Další věc, kterou by měl manžel matky ve svém návrhu uvést, je čas, kdy se o skutečnostech, zakládajících důvodnou pochybnost, dozvěděl.

Ačkoliv podléhá řízení o popření otcovství vyšetřovací zásadě³³, navrhovatel nese plně břímě odpovědnosti za prokázání tvrzení, pokud soud nezjistí z důkazních prostředků, že se tvrzená skutečnost stala, nebo že se o ní dozvěděl později než šest měsíců od podání návrhu. Pokud se tato základní fakta nepodaří prokázat, nemusí soud přikročit k provedení důkazu znaleckým posudkem z oboru genetiky. Jestliže budou matka dítěte i otec dítěte, určený podle první domněnky, souhlasně tvrdit, že tento otec není biologickým otcem dítěte, soud návrhu vyhoví pouze v případě, že není žádný důvod pochybovat o pravdivosti jejich tvrzení. Pokud toto soud neshledá, přistoupí k provedení dalších důkazů, za účelem vyloučení pochybností.

Starší úprava³⁴ nevyžadovala po navrhovateli, aby přímo tvrdil a dokazoval skutečnost, na jejímž základě nabyt pochybnosti o otcovství může podle první domněnky. Na druhou stranu může toto omezení vést k opětovným návrhům na popření otcovství, ale na základě jiné skutečnosti. Manžel matky se může pokusit neustále hledat nové skutečnosti dávající důvod k pochybám, aby popřel otcovství ke stejnému dítěti. Například v situaci, kdy manžel matky předloží soudu znalecký posudek, který vylučuje jeho otcovství a který byl vytvořen s použitím genetického materiálu matky dítěte, která s odběrem nedala souhlas. Takovýto znalecký posudek by jistě nebyl jedinou skutečností zpochybňující otcovství manžela matky, protože to by vedlo k tomu, že v návrhu nemusí tvrdit skutkovou okolnost, která vedla k jeho pochybnostem a tudíž k popření smyslu § 785 odst. 1 OZ.

Pokud se podaří prokázat, že existují okolnosti, že manžel matky dítěte není jeho otcem a že návrh byl podán před uplynutím lhůty³⁵, soud zahájí vyhledávání

---

³³ § 20, 21 ZŘS

³⁴ § 57 odst. 1 ZOR

³⁵ § 785 OZ

skutečností, které domněnku potvrzují nebo vyvrací. Ve většině případů vyžádáním znaleckého posudku. Nebude-li pak postaveno zcela jistě, že manžel matky není otcem dítěte, soud návrh zamítne ve všech případech kromě situace uvedené v § 786 odst. 1 OZ.

Při podání návrhu má snazší situaci matka dítěte, protože stačí tvrzení, že její manžel není otcem dítěte. Na druhou stranu muž, který byl určen otcem souhlasným prohlášením, ve svém návrhu pravděpodobně musí uvést skutečnosti, které činí jeho otcovství vyloučeným. Podle § 790 odst. 1 OZ totiž musí tento muž již považovat svoje otcovství za vyloučené a to s existencí skutečnosti, která toto prokazuje, anebo nasvědčuje závěru, že je otcovství muže pochybné (např. že matka v době početí měla styk s více muži). I tady platí vyšetřovací zásada, ale důkazní břemeno tíží opět navrhovatele, pokud soud z důkazních prostředků neuzavře, že k takové skutečnosti došlo. Obdobně i zde platí, že znalecký posudek z oboru genetiky není jedinou skutečností, která by splňovala toto kritérium.

Chybou by bylo si myslet, že § 790 odst. 2 OZ zakotvuje šestiletou objektivní lhůtu navrhovatele. Smyslem tohoto ustanovení je odkaz na možnost podání návrhu opatrovníkem, kterého určil soud pro navrhovatele s omezenou svéprávností.

3.3.3 Výjimky z povinnosti prokazovat skutečnost zpochybňující otcovství

Popírat otcovství bez tvrzení skutečnosti, která jej zpochybňuje, zákon umožňuje, ale pouze ve výjimečných případech. Pokud se dítě narodí za doby trvání manželství, ale před stošedesátým dnem od jeho uzavření, stačí k popření otcovství manžela matky prohlášení i bez udání skutečnosti zpochybňující jeho otcovství. To ovšem neplatí v situaci, kdy s matkou její budoucí manžel souložil v době, od níž do narození dítěte neprošlo méně než sto šedesát a více než tři sta dní, anebo věděl, že je těhotná. Znění ustanovení v podstatě kopíruje dikci § 58 odst. 3 ZOR.

Manžel matky musí ale tvrdit, že s matkou v dané době nesouložil, anebo že nevěděl, že je těhotná. Srovnáme-li skutková tvrzení podle § 786 odst. 2 a § 786 odst. 1 OZ, všimneme si i rozdílný okamžik počátku běhu subjektivní lhůty pro popření otcovství. V případě § 786 odst. 2 OZ je to okamžik narození dítěte. Manžel matky totiž musel vědět, že není jeho.

Zákon tudíž nově upravuje dva druhy návrhů na zahájení řízení o popření rodičovství. Pokud se v průběhu řízení prokáže, že manžel s matkou v dané době souložil, anebo věděl, že je těhotná, vyzve ho soud k doplnění skutečnosti, která by způsobila důvodnou pochybnost, že není otcem dítěte. Nestane-li se tak, soud návrh zamítne.

Dalším speciálním případem popření otcovství bez nutnosti prokazovat skutečnost zpochybňující otcovství je § 788 OZ. Pokud se otcovství určí podle modifikace první domněnky (§ 776 odst. 1 OZ), tedy automaticky se stane otcem dítěte pozdější manžel matky, a takto určený otec otcovství popře, napadá první domněnka otcovství na předchozího manžela. Tomu běží šestiměsíční lhůta na popření otcovství od okamžiku, kdy se dozvěděl o rozhodnutí popření otcovství předchozího manžela. Tento návrh tak může být nezávisle na případném uplynutí šestileté objektivní lhůty.

3.3.4 Prominutí lhůty k podání návrhu na popření otcovství

Po uplynutí subjektivní nebo objektivní lhůty nelze otcovství popřít, jedině pokud soud marné uplynutí promine.³⁶ Toto rozhodnutí může soud vydat, pouze pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek.

Již v minulosti Ústavní soud³⁷ uvedl, že není možné spoléhat pouze na právní domněnky, jako na dostatečné záruky shody právního a biologického rodičovství. Proto je žádoucí, aby existoval ještě jiný právní mechanismus, jak může muž popřít své otcovství k dítěti, jehož není biologickým rodičem. Pokud zákon stanoví, že právo popřít otcovství lze uplatnit jen do uplynutí určité lhůty, měl by zde existovat i právní prostředek, který bude reflektovat zvláštní povahu počátku běhu dané lhůty. Ta je v občanském zákoníku odvislá od „dozvědění se skutečností“. Toto „dozvědění se“ je stavem mysli, který lze prokázat pouze z vnějších okolností. A tento okamžik znamená i první možnost jedince posoudit situaci a eventuálně podat návrh na popření otcovství.

Takováto tvrdost zákona byla v zákoně o rodině odstraněna tzv. popěrným právem nejvyššího státního zástupce.³⁸ Ten mohl podat návrh za matku nebo muže, kterému svědčí domněnka otcovství, i po uplynutí lhůt. Takovýto návrh mohl být

---

³⁶ § 792 OZ

³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 405/09.

³⁸ § 62 odst. 1 ZOR

podán, jen pokud bylo zjevné, že muž není otcem dítěte. K odmítnutí podat návrh mělo dojít pouze za situace, když to vyžadoval zájem dítěte.³⁹ Od 1. 1. 2014 již takovýto návrh nejvyšší státní zástupce podávat nemůže. Je pouze v diskreci soudu, zda promine zmeškání lhůty pro podání návrhu na popření otcovství.

Navrhovatel nemusí v žádosti vysloveně uvést, že žádá o prominutí, soud přistupuje k posouzení v rámci úřední povinnosti. To odráží i fakt, že soud takto poskytuje právní ochranu zájmu dítěte. Soud však lhůtu nemůže prominout, pokud lze navrhovateli přičítat zavinění na jejím marném uplynutí. Navrhovatel, který podá návrh po uplynutí jedné z lhůt, by měl uvést konkrétní důvody, proč je návrh podán opožděně.

Při posuzování návrhu by měl soud šetřit zejména přiměřenost takovéhoho zásahu do rodinného života zúčastněných a především dítěte. Ačkoliv může nastat situace, kdy zájem právního otce na popření otcovství i po uplynutí jedné ze lhůt převáží přiměřenost tohoto zásahu státu do rodiny, mělo by se tak stávat pouze ve výjimečných případech. Prominutí lhůty by se nemělo vyhovět pouze v situaci, kdy je zjevné, že právní otec není biologickým otcem dítěte. Soud by měl zvážit i budoucnost rodinných vztahů po tomto zásahu ve světle potřeby dítěte mít dva rodiče s rodičovskou odpovědností. Svoji váhu při rozhodování bude mít samozřejmě i fakt, že návrh je podán po uplynutí lhůty a potřeba poskytnout právo na popření otcovství tohoto otce, tak bude výrazně nižší než u návrhu podaného v zákonné lhůtě.

Dalším korektivem, který musí soud při popírání otcovství posoudit, je veřejný pořádek. Pod tímto pojmem je třeba rozumět případné následky, které může rozhodnutí mít na dítě a další osoby. Soud může při rozhodování o tom, jestli uplynutí lhůty prominout nebo ne, vycházet i z dosavadní judikatury. Ústavní soud nepovažuje shodu právního a biologického otcovství za absolutní.⁴⁰ Nebiologický otec může postupem času, vytvořením sociálních a citových vazeb vůči dítěti, požívat stejnou ústavní ochranu jeho soukromého a rodinného života jako otec biologický. V tomto případě nebude ani v zájmu dítěte prominout uplynuté lhůty a zpřetrhat tyto vazby. Posoudit je nutné i právo matky dítěte na soukromý a rodinný život. Soud musí šetřit i důvody, kvůli kterým nedošlo k podání návrhu v řádné době, a také dobu, po kterou trvalo zákonné otcovství manžela matky případně muže, který prohlásil, že je otcem dítěte.

---

³⁹ § 62 odst. 2 ZOR

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09.

3.3.5 Zahájení řízení o popření otcovství z moci úřední

Zahájit řízení o popření otcovství umožňuje § 793 OZ pouze v souladu se zřejmým zájmem dítěte a při respektování ustanovení zaručujících základní lidská práva. Dále je možno řízení o popření otcovství z moci úřední zahájit pouze pokud bylo otcovství založeno druhou domněnkou. Soud také může pozastavit výkon rodičovské odpovědnosti. Toto ustanovení je modifikací § 62a ZOR. Jeho účelem je zabránit obcházení zákona při mezinárodní adopci dětí a dále zabránit obchodování s dětmi. To by se mohlo stát v případě, kdy matka dítěte a muž, který zcela jistě není jeho otcem, souhlasně prohlásí (podle druhé domněnky), že tento muž je otcem dítěte, za účelem nabytí rodičovské odpovědnosti zpravidla za finanční odměnu. Nelze ovšem říci, že každé prohlášení muže, který není otcem dítěte, je obcházením zákona. Podle zákona je přechod rodičovských práv a povinností možný pouze osvojením⁴¹ a to na základě rozhodnutí soudu a v zájmu nezletilého dítěte.

Při rozhodování soudu zda řízení zahájit hraje roli i posouzení zřejmého zájmu dítěte na popření otcovství. Soud tedy musí mít za nepochybnou tu skutečnost, že je v zájmu dítěte návrat ke stavu, kdy nedošlo k souhlasnému prohlášení o otcovství dítěte podle druhé domněnky. To bude zejména v situaci, kdy by dítěti hrozila vážná újma. Postačí, pokud zde bude pouze předpoklad této újmy, nemusí dojít k prokázání, že tato újma v budoucnu najisto nastane (např. zavlčením do ciziny). Pro zahájení řízení o popření otcovství z úřední povinnosti nestačí fakt, že je to ve zřejmém zájmu dítěte, nebo proto, že otec dítěte určený podle druhé domněnky nemůže být jeho otcem. Takovéto řízení může být zahájeno kdykoliv, zákon pro jeho zahájení nemá žádnou lhůtu.

---

⁴¹ § 794 a násl. OZ

4. Určování rodičovství v ČR a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Určování rodičovství úzce souvisí s právem na rodinný život, které je základním lidským právem podle Listiny základních práv a svobod⁴², která je součástí ústavního pořádku České republiky, a také Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (dále jen „Úmluva“), jejíž smluvní stranou je Česká republika.

Úmluva je původním mechanismem Rady Evropy a byla podepsána v Římě 4. listopadu 1950. Česká a Slovenská Federativní Republika se stala smluvním státem v roce 1991, v účinnost vstoupila Úmluva v roce 1992. Úmluva tvoří páteř evropské ochrany základních lidských práv. Jejím obsahem je výčet základních lidských práv, mezi která patří i právo na rodinný život. Toto právo je obsaženo v čl. 8, který stanoví, že každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života.

Úmluva zakotvila i instituci, která dohlíží nad plněním závazků smluvními státy. Touto institucí je Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“) ve Štrasburku. K němu se mohou obracet státy nebo občané států se stížností na porušení povinností smluvním státem. Výsledkem činnosti soudu je bohatá judikatura a právo na respektování rodinného a soukromého života není výjimkou.

Úmluva není jediným mezinárodně právním instrumentem garantujícím právo na řádné určení rodičovství. Vedle ní je třeba uvést především Úmluvu o právech dítěte a Úmluvu o lidských právech a biomedicíně. Poslední jmenovaná je důležitá pro asistovanou reprodukci. Evropský soud pro lidská práva může vydávat stanoviska pro právní otázky týkající se výkladu Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.

4.1 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

4.1.2 Róžaňski versus Polsko

V případě byl stěžovatelem polský občan, kterému se s jeho partnerkou narodil chlapec v roce 1992. Do matriční knihy byl uveden jako otec „Stanislaw F.“, což bylo falešné jméno, utvořené z křestního jména stěžovatele a matčina příjmení. V roce 1994

---

⁴² čl. 31 odst. 1 LZPS

se matka dítěte od otce odstěhovala a stěžovatel se o chlapce staral. Později si matka dítě odvezla z nemocnice a několik měsíců se s ním ukrývala na neznámém místě.

Následně se stěžovatel snažil ustavit právní otcovství vůči dítěti. Požádal proto okresní soud v Gdaňsku, aby dítěti ustavil opatrovníka, který by v řízení zastupoval dítě. Současně podal žádost státnímu prokurátorovi, aby i on podal návrh na zahájení řízení o určení otcovství. Ten však žádost odmítl s poukazem na to, že by bylo nevhodné, aby v případě úspěchu, běžela dvě řízení o určení otcovství.

Následně nový partner matky J. M. uznal otcovství k dítěti a byl určen jako jeho právní otec. Stěžovatel reagoval dalším podáním návrhu soudu, aby určil opatrovníka dítěte ve sporu o určení otcovství. Soud reagoval zamítavě a konstatoval, že stěžovatel postrádá aktivní legitimaci k zahájení řízení, protože J. M. prohlásil, že je otcem dítěte. Stěžovatel svůj návrh opakoval, ale žádný jeho návrh nebyl úspěšný.

Stěžovatel proto podal žalobu Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen Soud) s odkazem na údajné porušení čl. 8 Úmluvy. Stěžoval si na to, že mu bylo zabráněno, aby byl prohlášen právním otcem svého biologického syna. Soud připomněl, že hlavním účel čl. 8 je chránit jednotlivce před nepřiměřeným a svévolným zásahem do soukromoprávních vztahů. Mimo to mohou existovat i ospravedlnitelné „pozitivní“ závazky při respektování rodinného života. Hranice mezi „pozitivním“ a „negativním“ závazkem není přesná, ale z principu je nutné vycházet z rovnováhy, která by měla být mezi zájmy jednotlivce a společnosti. Smluvní státy mají prostor pro vlastní úpravu (Keegan v. Irsko, rozsudek ze dne 26. května 1994, Serie A, č. 29, str. 19 § 49). Soud uvedl, že neslouží jako substitut za orgány státu, které rozhodují o paternitních sporech. Jeho úkolem je přezkoumávat soulad Úmluvy a rozhodnutí, které státní orgány vydaly ze své pravomoci. Soud bude tedy zkoumat, zda stát plní své závazky z Úmluvy při řízení, ve kterém se domáhal o určení otcovství ke svému synovi. Hned v úvodu rozhodnutí Soud uznal, že stěžovatelův vztah se synem spadal do rozsahu čl. 8 Úmluvy.

Soud připomněl, že stěžovateli a jeho partnerce se narodil potomek mimo manželský poměr. Zvláštní důraz Soud věnoval faktu, že hned potom, co jejich vztah skončil, stěžovatel podal žádost u Gdaňského okresního soudu, aby bylo určeno jeho otcovství. Potom co stěžovatel ztratil se synem kontakt, se opětovně pokoušel vyvolat zahájení řízení na určení otcovství. Z tohoto jednání Soud vyvodil přetrvávající otcův

zájem o dítě před narozením i po něm (srovnej *Nylund v. Finsko*, č. 27110/95, ECHR 1999-Vi).

Soud zdůraznil, že když byla dána jednoznačná vazba k dítěti, musí stát tuto vazbu respektovat a umožnit její další rozvoj. K tomu patří vytvoření mechanismu, který by umožnil dítěti integrovat se do rodiny okamžitě po jeho narození (viz *Keegan*, str. 56,32). Soud také připomněl rozhodnutí ve věci *Kroon a ostatní v. Nizozemsko* (rozsudek ze dne 17. října 1994, Serie A, č. 297-C, str. 56, § 31), v němž matka neměla aktivní legitimaci k zahájení řízení na popření otcovství jejího manžela, jelikož nizozemské právo toto nepřipouštělo s ohledem na právní jistotu, pokud jde o zákonné otcovství k dítěti narozenému mimo manželství. V tomto případě také stanovil zásadu, že respektování rodinného života si žádá, aby shoda biologického a právního rodičovství měla přednost před otcovstvím určeným právní domněnkou. V případě *Kroon* určení otcovství podle domněnky nebylo v souladu s biologickým vztahem otce a dítěte a odporovalo i přáním zúčastněných stran.

Rozdíl mezi případy *Róžaňski* a *Kroon* Soud spatřoval i ve skutečnosti, že v prvně jmenovaném neměli matka a otec stejné přání, co se určení právního otce dítěte týče. Z toho vyvodil, že princip shody právního a biologického rodičovství, nelze aplikovat za každou cenu ve všech případech. Nicméně Soud uvedl, že polské právo je v souladu s touto zásadou, když připouští možnost domnělého otce pouhým prohlášením založit otcovství ke svému dítěti. Tato možnost by plně uspokojila přání stěžovatele k vytvoření právního vztahu s dítětem.

Dále Soud připomněl, že toto prohlášení záviselo na matčině souhlasu. Nikdo netvrdil ani neprokázal, že matka dítěte projevila nesouhlas s tímto prohlášením, dokud od něj neodešla. Soud poznamenal, že proti neudělení souhlasu matky se nešlo žádným právním způsobem bránit a ani jej nešlo právně vymoci.

Po odchodu matky dítěte od stěžovatele, podal stěžovatel návrh na ustanovení opatrovníka, za účelem zahájení řízení o určení otcovství. Dále se stěžovatel snažil zahájit jiné řízení, a to žádostí na okresního prokurátora, aby zahájil ze své moci řízení, které mělo mít stejné následky, tedy určení jeho otcovství.

Soud tedy dospěl k závěru, že v rozhodné době existovaly mechanismy, které měly za následek ustanovení právního otcovství stěžovatele vůči dítěti. Rozhodujícím faktorem pro Soud byla skutečnost, že ani jeden z těchto postupů nemohl zahájit sám ze

své vůle stěžovatel, a vždy byl odkázán na uvážení státních orgánů, které mohly rozhodnout o tom, že řízení vyvolají nebo nikoli.

Soud rovněž odkázal na konkrétní judikaturu polského Ústavního soudu. V situaci, kdy měl stěžovatel fakticky nulovou možnost zahájit řízení o určení otcovství, tedy kdy nebyl aktivně legitimován a zároveň neměl nárok na souhlas matky, shledal Ústavní soud, že takto neměl otec žádnou možnost, vytvořit legální vazbu ke svému dítěti. Dále Ústavní soud uvedl, že rozhodnutí státních orgánů bylo v tomto případě přenecháno zcela jejich volné úvaze.

Tyto faktory přesvědčily Soud v tom, že uvedená ustanovení jsou v rozporu s právem domnělého otce na respektování jeho soukromého a rodinného života garantovaného Úmluvou. Samotný fakt, že státní orgány měly diskreční pravomoc v otázce zahájení řízení s cílem napadnout otcovství určené souhlasným prohlášením, nelze napadnout. Důvodem pro toto řešení je zajistit nejlepší zájem dítěte, které již má právního otce, a zároveň umožnit zahájení spravedlivého procesu i otci domnělému.

Soud podotkl, že osobám ve stěžovatelově postavení, nelze poskytnout stejné procesní záruky, jako v soudním řízení a navíc v oblasti určení otcovství. Prokuratura i soudy uvedly ve svých rozhodnutích, že pouhá skutečnost, že dítě již má svého právního otce, stačí, aby byla tato žádost zamítnuta. Podle názoru Soudu, měly být v tomto případě vzaty v potaz další skutkové okolnosti. Státní orgány nepodnikly žádné další kroky, aby určily skutečné postavení stěžovatele, matky a dítěte a neprovedly v tom smyslu ani žádné důkazy. Stěžovatel nebyl vyslechnut, aby byla prokázána jeho rodičovská způsobilost. Podle Soudu bylo zdůvodnění rozhodnutí povrchní a jediným odůvodněním byl odkaz na uznání otcovství pozdějšího partnera matky dítěte.

Podle názoru Soudu by v této situaci bylo rozumné, že státní orgány zváží na jedné straně právní zájem domnělého otce a na druhé straně právní zájem dítěte a rodiny, která byla vytvořena souhlasným prohlášením otcovství. I když lze pochopit, že státní orgány nechtěly narušovat vztah mezi dítětem a jeho rodinou, je podle názoru Soudu neospravedlnitelné, že nezkoumaly okolnosti případu, které nebyly na první pohled zřejmé. Státní orgány se navíc vůbec nezaobíraly otázkou, jak by byl poškozen zájem dítěte při zahájení řízení na popření otcovství jeho právního otce.

Soud uzavřel, že způsob jakým byla diskreční pravomoc vykonávána, nebyl přesvědčivý, co se týče posouzení práv a zájmů stěžovatele. Soud připomněl, že

neexistovala jiná možnost, jak otcovství popřít, než se svolením státních orgánů. Dále, že neexistovalo vodítko, jak postupovat při rozhodování o napadení právního otcovství založeného prohlášením jiného muže. Na závěr Soud uvedl, že státní orgány vykonávaly svou pravomoc povrchně, když nebraly v potaz i jiné skutečnosti, než pouhý fakt, že dítě má právního otce. Po posouzení celého případu jako celku Soud dospěl k závěru, že stát nezabezpečil stěžovateli respektování jeho rodinného života a článek 8 Úmluvy byl porušen.

4.1.3 Paulík versus Slovensko

V případě Paulík versus Slovensko se stěžovatel snažil zahájit řízení o popření otcovství ustaveného podle třetí domněnky. Stěžovatel si opatřil jako důkaz genetické testy, které prokazovaly, že není otcem dítěte. Generální prokurátor a krajský prokurátor v Bratislavě stěžovatelově žádosti o podání návrhu na zahájení řízení o popření otcovství reagovali tvrzením, že není možné řízení zahájit, jelikož jeho otcovství bylo určeno pravomocným rozhodnutím soudu, které nejsou oprávněni nechat znovu soudem přezkoumat.

Stěžovatel Soudu předložil neúspěšnou stížnost k Ústavnímu soudu a tvrdil, že v právním řádu neexistuje prostředek, který by mohl zvrátit nesoulad mezi právním otcovstvím a faktickým stavem. Stěžovatel dále namítl, že státní orgány nepřijaly adekvátní opatření pozitivní opatření k ochraně jeho práv, a že byl v důsledku toho nesprávně označován jako otec dítěte v různých veřejných záznamech a dokumentech.

Soud akceptoval, že slovenské právo nedává stěžovateli žádnou možnost jak napadnout rozhodnutí o určení jeho otcovství. Soud připomněl, že právní zájem na zajištění jistoty v rodinných vztazích je významný požadavek zákona, v konkrétním případě, ale bylo stěžovatelově dítěti již 40 let, mělo vlastní rodinu a nebylo na něm nijak závislé. Právní zájem na ochraně tohoto vztahu tak již značně oslábl. Navíc genetické testy dítě podstoupilo dobrovolně a nemělo nic proti, aby vůči ní otec otcovství popřel. Tím bylo prokázáno, že neexistence postupu popření otcovství v této situaci, není v souladu s přáním dotčených osob a nechrání ničí zájem.

Soud došel k závěru, že v právním řádu existuje nedostatečná ochrana stěžovatelova soukromého života, a jednomyslně konstatoval, že byl porušen článek 8 Úmluvy.

4.1.4 Tavli versus Turecko

Stěžovatelem byl turecký občan, který se narodil a žije v Dortmundu. V září 1981 potom co jeho manželka porodila, podal stěžovatel návrh na popření otcovství k čerstvě narozenému dítěti. Návrh byl soudem zamítnut, protože zde existovala krevní zkouška, podle které byl stěžovatel otcem dítěte. V březnu 1999 se stěžovatel podrobil genetickému testu, podle kterého nebyl otcem dítěte. Neexistoval ovšem právní prostředek jak zvrátit rozhodnutí, protože soudy konstatovaly, že podle zákona nemůže být vědecký pokrok použit jako důvod pro obnovu řízení.

Stěžovatel se obrátil na Soud s tvrzením, že není respektován jeho soukromý život, když mu není umožněno zahájení řízení na popření otcovství, ačkoliv existuje důkaz, že otcem dítěte není. Soud dovedl, že nebyla vytvořena spravedlivá rovnováha mezi obecným zájmem na ochraně právní jistoty v rodinných vztazích a právem stěžovatele na přezkum rozhodnutí soudu na základě nového důkazu. Soud se přiklonil k závěru, že vnitrostátní soudy měly postupovat s ohledem na respektování vědeckého pokroku a jeho důsledků pro vztah dítěte a stěžovatele.

Soud rozhodl ve prospěch stěžovatele a uvedl, že turecký stát nezajistil respektování jeho soukromého života a tím byl porušen článek 8 Úmluvy.

4.1.5 Závěry, které lze vyvodit z judikatury ESLP

Hlavním účelem čl. 8 Úmluvy je chránit jednotlivce proti arbitrárnímu jednání státních orgánů. Kromě toho mohou i při tomto respektování vzniknout závazky. Tyto závazky mohou zahrnovat opatření pozitivní a negativní. Hranice mezi pozitivními a negativními závazky nejsou jasně definovatelné, ale oba druhy podléhají obdobným principům.

Především je třeba přihlídnout k tomu, aby byla nastolena spravedlivá rovnováha mezi zájmy jednotlivce a celku, k tomu mají státy prostor pro vlastní úpravu. Pokud byla v řízení prokázána existence vazby rodiče k dítěti, musí stát dbát, aby mohlo dojít k jejímu rozvíjení. Stát musí vytvořit právní záruky, aby se dítě mohlo začít integrovat do rodiny již od okamžiku jeho narození.

Respektování rodinného života vyžaduje, aby soulad biologického a právního rodičovství získal přednost před rodičovstvím určeným na základě právní domněnky, která by byla v rozporu se zjištěnými skutečnostmi i přáním dotčených osob.

5. Závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo seznámení s právním institutem určování rodičovství, resp. s celou jeho existencí. V úvodní kapitole byl popsán historický vývoj tohoto institutu. V další kapitole jsem se věnoval úpravě podle platné právní úpravy a tam, kde to bylo vhodné, jsem zařadil i zhodnocení úpravy předchozí. Poté následoval náhled do problematiky rozhodování Evropského soudu pro lidská práva. Ve svém výkladu o určování rodičovství jsem učinil i krátký exkurz do platné právní úpravy v Irsku.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že jsem obsáhl rozsah, který jsem si vytyčil v úvodu práce, a snažil jsem se přiblížit historii i současné trendy na poli určování rodičovství. V jednotlivých kapitolách jsem se snažil uvést svůj názor na věc. Chtěl bych zhodnotit platnou právní úpravu a pokusit se nalézt řešení mnou spatřovaných nedostatků této úpravy.

Podle mého názoru zákonodárce upravil oblast tradičně, v souladu s novými trendy v oblasti reprodukční medicíny a v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Je nepochybné, že některá ustanovení zcela kopírují znění v zákoně o rodině, to je ovšem známkou toho, že i předešlý právní předpis upravoval oblast uspokojivě. Úpravu utajeného porodu považuji za méně zdařilou, zejména v otázce údajů zapisovaných do matričních knih. Nepřináší matce úplnou jistotu utajení jejího porodu a zároveň se vůbec nezabývá právy otce k dítěti, ani právu dítěte znát svůj původ. Dalším problémem je nulová úprava fungování babyboxů. Děti odložené do babyboxů mají právní statut na nalezenec. Zákonodárce vynechal oblast náhradního mateřství bez úpravy, což považuji za následek toho, že neproběhla celospolečenská diskuse v dané oblasti. Věřme, že se tato oblast dočká novelizace, třeba v podobě, kterou jsem navrhl.

Jako celek tedy působí nová úprava v porovnání s tou starou lépe a výstižněji. Právní úprava reaguje na ustálenou soudní judikaturu a snaží se ji zapracovat do svého znění. Na závěr své práce bych rád uvedl slova doc. Králíčkové: *„Rodičovství není jen věcí rodinného práva, ale klíčovým statusovým poměrem, který má význam pro určování příbuzenství, pro rodinu, společnost, pro celý právní řád.“*

Seznam zkratek

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch; Všeobecný občanský zákoník
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Úmluva	Evropská úmluva o lidských právech, 209/1992 Sb.,
Listina	Listina základních práv a svobod, 2/1993 Sb.,
OSPOD	Orgán sociálněprávní ochrany dětí
OZ	Občanský zákoník, 89/2012 Sb.,
ZOR	zákon o rodině; 94/1963 Sb.,
ZŘS	zákon o zvláštních řízeních soudních, 292/2013 Sb.,
ZVKB	o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, 227/2006 Sb.,

Použitá literatura a prameny

Knižní publikace

- HRUŠÁKOVÁ, M., et al. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006
- HRUŠÁKOVÁ, M., et al. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014
- KINCL, J.; URFUS, V.; SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995
- KMEC, J.; KOSAŘ, D.; KRATOCHVÍL, J.; BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012
- KUKLÍK, J., et al. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009
- MADDEN, D. *Medicine, Ethics and Law*. 2. vydání. Bloomsbury Professional, Dublin, 2011
- MALÝ, K., et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003
- NOVOTNÝ, P.; IVIČIČOVÁ, J.; SYRŮČKOVÁ, I.; VONDRÁČKOVÁ, P. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Praha: Grada Publishing, 2014

- PLECITY, V., et al. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009
- RADVANOVÁ, S., et al. *Občanské právo hmotné 3. 5., jubilejní a aktualiz. vyd.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009
- RADVANOVÁ, S.; ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999
- ROUČEK, F.; SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*. Praha, 1935
- SHATTER, A. J. *Shatter's Family Law*. Dublin: Butterworths, 1997.
- ŠÍNOVÁ, R; ŠMÍD, O; JURÁŠ, M. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013
- ŠVESTKA, J., et al. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: Beck, 2009
- ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J.; FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014

Příspěvky ve sbornících

- ELISCHER, D. Porod na zapřenou ve Francii; oblíbený přestože kontroverzní – několik poznámek k anonymním porodům a právu znát svůj původ. In RADVANOVÁ, S. *Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost (realita a východiska v ČR): kolokvium II*. Beroun: Eva Rozkotová-IFEC, 2009
- FRINTOVÁ D.; FRINTA O. Určování a popírání rodičovství – vývoj právní úpravy a judikatury v 19. a 20. století. In DVOŘÁK J.; MALÝ K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011
- LUKEŠOVÁ, J.; NEDUCHALOVÁ A. Chcete mě?!! In WINTEROVÁ, A.; DVOŘÁK, J. *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. 1. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009
- WESTPHALOVÁ, L. Základní východiska pro studium rodiny z pohledu práva. In WINTEROVÁ, A.; DVOŘÁK, J. *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2009
- WINTEROVÁ, A. Otcovství. In WINTEROVÁ, A.; DVOŘÁK, J. *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha: Aspi – Wolters Kluwer, 2009

Právní předpisy

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*
usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., *o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*
zákon č. 946/1811 Sb. z. s., *obecný zákoník občanský*
zákon č. 141/1950 Sb., *občanský zákoník*
zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*
zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*
zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*
zákon č. 265/1949 Sb., *o právu rodinném*
zákon č. 301/2000 Sb., *o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících předpisů, ve znění pozdějších předpisů*
zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*
sdělení č. 96/2001 Sb. m. s., *Úmluva o lidských právech a biomedicině*

Odborné články

FRINTA, O; TÉGL, P. *O návrhu nového občanského zákoníku a jeho kritice (a taky o jeho kontinuitě a diskontinuitě)*. Právní rozhledy 2009. č. 17.
FRINTA, O; *Asistovaná reprodukce – nová právní úprava*. Právní fórum 4/2007
HADERKA, J. *K některým problémům určení (a popření) mateřství*. Bulletin advokacie 1986. leden
HADERKA, J. *Surogační mateřství*. Právní obzor 1986. ročník 69, č. 1.
HADERKA, J. *Znovu k expertize profilování DNA v rámci filiačních sporů*. Bulletin advokacie 1994. č. 6-7.
HRABÁK, J. *Utajený porod jako nový institut zdravotnického právo*. Zdravotnictví a právo 2004. č. 10.
HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Anonymní mateřství v České republice – utopie nebo realita?*. Právní rozhledy 2005. č. 2.
HUBÁLKOVÁ, E. *Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech*. Správní právo 2003. č. 5 – 6.

- KALVACH, M. *Zamyšlení se nad problematikou náhradního mateřství*. Zdravotnictví a právo 2009. č. 7 – 8.
- KODRIKOVÁ, Z. „Anonymní“ porody – jsou skutečně utajené? Právo a rodina 2005. č. 6.
- KRÁLÍČKOVÁ Z. *Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte*. Bulletin advokacie 2007. č. 5
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ*. Právní rozhledy 2009. č. 5.
- KRÁLÍČKOVÁ Z. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku*. Právní rozhledy 2013. č. 23-24.
- LOUDOVÁ, M.; SIEGLOVÁ, Z. *Řešení otázky sporného otcovství na počátku 3. tisíciletí - metodiky analýzy DNA umožňují jednoznačnou odpověď*. Právní rozhledy 2002. č. 4.
- MELICHAROVÁ, D. *Právo znát svůj genetický původ*. Zdravotnictví a právo 2004. č. 2.
- MELICHAROVÁ, D.: *Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství*. Zdravotnictví a právo 2000. č. 7 – 8.
- NOVOTNÁ, V. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku (1.)*. Právo a rodina 2014. č. 1.
- NOVOTNÁ, V. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku (2.)*. Právo a rodina 2014. č. 2.
- NOVOTNÁ, V. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku (4.)*. Právo a rodina 2014. č. 4.
- NOVOTNÁ, V. *Nalezené děti a možnosti řešení jejich právního postavení*. Právo a rodina 2010. č. 7.
- NOVOTNÁ, V; HOVORKA, D. *Úprava výchovy dítěte odloženého do Baby boxu a dítěte narozeného v režimu tzv. utajeného porodu*. Právo a rodina 2008. č. 7.
- SCHNEIBERG, F. *Babyboxy – pomoc dítěti nebo past?* Zdravotnictví a právo 2009. č. 6.
- SKÁCEL, J. *Est mater semper certa?* Bulletin advokacie 2011. č. 6.
- SMOLÍKOVÁ, K. *Institut matky hostitelky*. Zdravotnictví a právo 2009. č. 11.
- STARÁ, I. *Právní a etická otázka pronájmu dělohy*. Právo a rodina 2010. č. 4.

ZUKLÍNOVÁ, M. *Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek.*
Právní rozhledy 2005. č. 7.

Judikatura

Ústavní soud České republiky, Nález I. ÚS 987/07, ze dne 28. 2. 2008
Ústavní soud České republiky, Nález Pl. ÚS 15/09, ze dne 8. 7. 2010
Nejvyšší soud České republiky, Rozsudek 21 Cdo 298/2010, ze dne 14. 7. 2010
Nejvyšší soud České republiky, Usnesení 11 Tdo 1295/2010, ze dne 31. 1. 2011
Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 1 Cz 37/77, ze dne 30. 3. 1977
Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 1 Cz 51/75, ze dne 23. 5. 1975
Nejvyšší soud České republiky, Rozsudek 21 Cdo 693/2010, ze dne 22. 6. 2011
Nejvyšší soud České republiky, Usnesení 21 Cdo 1271/2010, ze dne 17. 5. 2011
Nejvyšší soud České republiky, Rozhodnutí 1 Cz 39/68, ze dne 3. 9. 1968
ESLP, Rozsudek Rozanski v. Polsko, ze dne 18. 5. 2006, stížnost č. 55339/00
ESLP, Rozsudek Kroon v. Nizozemí, ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91
ESLP, Rozsudek Paulík v. Slovenko, ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05
ESLP, Rozsudek Tavli v. Turecko, ze dne 9. 11. 2006, stížnost č. 11449/02

Resumé

Tématem mé diplomové práce je „Určování rodičovství“. Toto téma jsem si vybral, protože se v něm snoubí aspekty právní, historické, sociální a etické. Cílem této práce bylo analyzovat institut a snažit se upozornit na nedostatky. Ve své práci jsem se zaměřil na určování mateřství a dále na určování a popírání otcovství. Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol.

První kapitola je Úvod, ve kterém vymezuji obsah práce.

Druhá kapitola popisuje historický vývoj právní úpravy určování rodičovství. Tato kapitola je rozdělena třech podkapitol. První je věnována určování rodičovství ve starověkém Římě. Druhá určování rodičovství podle ABGB. Třetí pojednává o české úpravě v letech 1948 až 2014.

Třetí kapitola se zabývá platnou právní úpravou. Kapitola je rozdělena do třech podkapitol. První se zabývá určováním mateřství. Druhá se zabývá určováním otcovství. Třetí se zabývá popíráním otcovství.

Čtvrtá kapitola reaguje na judikaturu Evropského soudního dvora pro lidská práva. Rozebírá konkrétní případy a snaží se shrnout, jak soud rozhoduje v otázce určování rodičovství.

V poslední kapitole shrnuji celou práci a vyslovuji svůj názor, že platná právní úprava je tradiční, ale bohužel neobsahuje úpravu náhradního mateřství.

Abstract: Determination of Parenthood

The topic of my thesis is Determination of parenthood. The reason why I chose this topic is because it combines legal, historical, social and ethical aspects. Goal of my thesis is to analyse legal institute and raise awareness about its problems. The thesis is concerned with determination of maternity, determination of paternity and denying of paternity. Diploma thesis is divided into five chapters.

First chapter is Introduction, in which I determine the extent of the thesis.

Second chapter deals with historical development of legal regulation of determination of parenthood. This chapter comprises of three subchapters. First is concerned with determination of parenthood in ancient Rome. Second explains determination of parenthood in ABGB. Third explains the Czech legal regulation between 1948 and 2014.

Third chapter is about contemporary legal regulation. Chapter is divided in three subchapters. First deals with determination of maternity. Second deals with determination of paternity. Third deals with denying of paternity.

Fourth chapter reports on decisions of European Court of Human Rights. It outlines concrete cases a tries to summarise, how the court decides in question of determination of parenthood.

Last chapter summarises the whole thesis with conclusion that contemporary legal regulation is traditional, but it does not regulate the surrogacy.

Klíčová slova

Určování mateřství

Náhradní mateřství

Utajený porod

Anonymní porod

Určování otcovství

Domněnky otcovství

Key words

Determination of maternity

Surrogacy

Concealed birth

Anonymous childbirth

Determination of paternity

Presumption of fatherhood